

קונטרס

באיך תערוג

ענייני גלות וגאולה

מרבן של ישראל

מרחן הגראי"ל שטינמן שליט"א

"חומת בת ציון

הורדי כנחל דמערה

יומם ולילה אל תתני פוגת לך

אל תדם בת עינך" ט"ז ב' ח'.

דברים אחדים

הנה בעזה"י זכינו ד' שנים להוציא מדברי תורתו והנהגתיו של רבן של ישראל מרן הגרא"ל שטינמן שליט"א.

ועת קרבו ימי בין המצרים כנסנו יחד את כל הנכתב בגליונות על ענינים אלו בתוספות חשובות ותיקונים נחוצים שקבלנו מהקוראים החשובים, ובזאת נודה לכל מי שהאיר והעיר כדרכה של תורה, למען יהיו הדברים מזקוקים וברורים.

ומן הראוי לציין על כל הנכתב כאן בדברי הלכה שמכיון שרוב הדברים לא נכתבו ע"י רבנו שליט"א, אלא רק כתבי תלמידיו ושמועות בע"פ. על כן אין לסמוך על זה [ועל המראה מקומות] להלכה בשום אופן ללא שאלת רב ומורה הוראה. וכל טעות ומשגה יש לתלות בעורכים ולא ח"ו ברבנו שליט"א.

ומן הראוי לציין שכאן הבאנו רק טיפה מן הים מתורתו של רבנו שליט"א בענינים אלו, ויש עוד הרבה ענינים שעוד לא זכינו לערכם ולסדרם.

והרוצה להרחיב עוד בדברי רבנו שליט"א יעיין בס' ימלא פי תהלתך עניני בין המצרים.

כאן המקום להודות לכל אלו המסורים למען הגליון, העורכים והמבקרים המפיצים והתורמים איש איש בשמו יבורך. יש"כ לנכדי מרן שליט"א, הרה"ג ר' אשר שטינמן שליט"א, והרה"ג ר' גדליהו הוניגסברג שליט"א על עזרתם הרבה בכל עת. וכן לכל אותם אלו שטרחו ופתחו אוצרותיהם מדברי רבנו שליט"א למען זיכוי הרבים.

יש"כ מיוחד לכל התורמים היקרים שבזכות נדבות לבם יצא קובץ זה לאור עולם.

ויה"ר שנזכה בקרוב לבנית בית מקדשנו ולביאת משיח צדקנו.

מערכת כאיל תערוג

נשמח לקבל הערות הארות והוספות כדי שנוכל לתקנם אי"ה במהדורות הבאות.

נא לפנות לדוא"ל 0527680034@okmail.co.il

או לטל. 0527680034 בין הסדרים.

או בת.ד. 5397 ירושלים ולציין עבור כאיל תערוג.

או בפקס 0722164414 ולציין עבור כאיל תערוג.

הליכות רבנו

פעם היו מתאבלים

התאונן רבנו שליט"א ואמר: פעם בתשעה באב היו מתאבלים הרבה. והסיבה היתה כי היה מאד מר ליהודים באופן כללי, בחו"ל הילדים הגוים היו זורקים אבנים אחר היהודים, וקוראים אחריהם זיד וכו', ותמיד היו היהודים עצובים. וממילא בא לידי ביטוי בתשעה באב, וכל ימי בין המצרים, משא"כ היהודים בזמנינו ובפרט בא"י לא מרגישים עצבות כדבעי, ולכן לא מתאבלים בת"ב כדבעי וצריך תיקון גדול בזה וכו'. (כ' צדיק כתמר יפרח) ואמר רבנו: הנה דינא (עיי' שו"ע סי' ק"פ) שלא להשאיר הסכין בזמן ברכת המזון על השולחן. והטעם שאולי בזמן שיאמר ובנה ירושלים מרוב צער ישלח ידו בנפשו. ועוד טעם נאמר שסכין מקצר ימיו של אדם וכו'. ויש בזה נ"מ לדינא דלטעם א' די לכסות הסכין, אבל לטעם ב' צריך שלא יהיה כלל על השולחן.

והנה מבואר יסוד גדול שחזינין, דהנה מי זה שמרגיש כאלה הרגשות של צער ויתקע הסכין בעצמו, מפני חורבן הבית, וכן הענין שהסכין מקצר ימיו של אדם, [ובפרט שהעולם מלא עם כ"כ הרבה גוים, וגם היהודים שכבר יש מי בדרגה זו] אבל די שיש אחד שהוא כן חי בהרגשה זו, בשבילו כבר שוה הכל לעשות בשביל היחיד, את הכל! (כ' צדיק כתמר יפרח)

צער החורבן

סיפר רבנו שראה בכת"י האדר"ת בצוואתו (נפש דוד או' לד) וז"ל, חז"ל אמרו בברכות מא לידע אינש בנפשיה אם צדיק גמור הוא. בעונותי הרבים נסתפקתי על עצמי כמה פעמים. אמנם לקחתי לעצמי בחינה הזאת ואני רואה בעצמי סימני טהרה ויראת שמים הן תלאות רבות והרפתקאות שונות עברו עלי ל"ע והן הן הזקיני אותי בלא עת ילדים רבים נקטפו באביב ימיהם ל"ע. בכל זה אין דבר אשר יבואני לידי בכי תיכף כמו שמביאני זכרון ירושלים עיר קדשנו ובית תפארתנו גלות השכינה גלות התורה וגלות ישראל אשר ברגע התבונני כמו זולגות עיני דמעות.

ואמר רבנו שרואים בכת"י במקום הנ"ל סימנים של כתם גדול של דמעות שירדו מעיניו של האדר"ת בעת שכתב את הדברים.

שהספרים יגעו לפני

(יום א' ח' תמוז תשס"ז) עומד להגיע הספרים אילת השחר עה"ת הוצאה שניה, שמעתי מרבנו שאמר הייתי רוצה שיגיעו לפני י"ז בתמוז אף שאין בזה איסור, מ"מ זה לא סימן טוב. (צדיק כתמר יפרח)

פחד מהימים האלו

התייחס רבנו לימים אלו שהם בין המצרים, שתמיד פוחד מימים אלו [ולא חש בטוב בתשעת הימים]. (כ' צדיק כתמר יפרח)

משנכנס אב

משנכנס אב ממעטין בשמחה (תענית כ"ט ב') וממעטין עד אחרי תשעה באב [ועיי' משנ"ב סי' תקנ"א סק"ב].

וסיפר בן רבנו הגר"ש שליט"א שכשבאים לשאול מרבנו בענייני עסקנות והנהגת הדור דברים שיש בהם ריב, דוחה הכל עד אחרי תשעה באב באומרו שימי בין המצרים הם זמן של פורענות ולא עת לדברים כאלה, וכמו"כ בכל שנה בשבוע פרשת קורח ובפר' בחוקתי רבנו חושש מאוד בימים אלו מצרות ומחלוקות ומאוד נזהר אז ומרבה בתפילה ואומר שזה זמן מועד לפורענות.

ופ"א בצעירותי בשבוע פר' בחוקתי נחלשתי וחליתי מעט, ורבנו חשש מאוד והתפלל הרבה ובס"ד נרפאתי מהרה.

[ושמענו שרבנו אמר שזוהר בימי ספירה"ע ובשלושת השבועות ובשבוע שקוראים בו פ' התוכחה שלא ליסע נסיעות חוץ לעיר. אמנם בשנים האחרונות נוסע בשביל זיכוי הרבים ולכן לא מקפיד בזה]. (רשימות נכדו שליט"א)

שמחה במצוות

הנה זה ודאי דאף בת"ב צריך לעשות המצוה בשמחה, וכגון מצות ציצית ואף בת"ב צריך לשמוח מאד במצות, וא"כ יש להבין אמאי אסור ללמוד תורה בת"ב מאי שנא מכל המצות שצריך לעשותם בשמחה גם בת"ב?

ויש לפרש דכל המצות כל השמחה הוא רק מכח המצוה, משא"כ בלימוד התורה דיש שמחה גם בנוסף לזה דהוי מצוה. (כ' צדיק כתמר יפרח)

צחצוח נעלים

בדרך כלל היה רבנו מגיע לישב"ק בנעלים מצוחצחות, אבל בתשעת הימים ניכר היה שלא צחצחו.

געגועים לבית המקדש

שח רבי יצחק לוינשטיין זצ"ל שלפני קרוב לארבעים שנה יצא קלטת על השיר על נהרות בבבל, ובית הוריו [שגרים סמוך לבית רבנו] הדליקו את השיר בקול, אחרי כרבע שעה דפקה הרבנית ע"ה ואמרה שרבנו שליט"א אומר שהשיר מעורר בו געגועים לבית המקדש ומקשה עליו את הריכוז בלימוד ונא להוריד את הקול, וכך עשו. (מפי הרה"צ ר' משה ל. שליט"א)

החלפת הבגדים

בער"ש חזון נוהג רבנו להחליף כל בגדיו לבגדים מכובסים מלבד בגד אחד. [ועי' היטב במשנ"ב סי' תקנ"א סק"ו]. (רשימות נכדו שליט"א)

שתית מים אחר הסעודה

מעשה שהיה בערב ת"ב בבית רבנו: שאחרי ברכת המזון של סעודה מפסקת רצה רבנו לשתות מים, אבל חשש מלברך שהכל דהא אי"ז לצמא, ולא רצה לאכול דבש וכדו' דשמא זה בכלל ב' תבשילין. ולשם כך יצא א' מבני בית החוצה, וחיכו עד שכבר אדם שאמר שהוא צמא, והכניסו אותו הביתה כדי להוציא אותו בשהכל.

חצות דערב תשעה באב

מחצות היום ערב תשעה באב מפסיק רבנו מלימודו ועובר ללמוד דברים המותרים בתשעה באב הרבה שנים למד רבנו בחצות היום סוגי' דבר קמצא וכו' במס' גיטין בהניקין.

דעת רבנו דגם כשחל תשעה באב בשבת או במוצ"ש יש להפסיק בחצות היום ללמוד (ועי' משנ"ב סי' תקנ"ג סק"י בשם הט"ז)
 ואמר לי שהאוחז בסוגי' א"צ להפסיק ברגע שמגיע חצות אלא יגמור העניין שאוחז בו ועי' שו"ע סי' תקנ"ד ס"א. (רשימות נכדו שליט"א)

סעודה מפסקת

בסעודה המפסקת יושב על כסא נמוך כל הסעודה וטובל הפת באפר עי' בשו"ע סי' תקנ"ב ס"ז ובמשנ"ב. (רשימות נכדו שליט"א)
 בערב ת"ב תשס"ב הכינו לרבנו תבשיל לאכול ארוחת צהרים. ולא רק רצה רבנו לאכול, וטען שהרי אח"כ יאכל בסעודה המפסקת עוד תבשיל ונמצא שאוכל ב' תבשילין.
 ושאלו הרי זה כמה שעות הבדל, ואמר שזב כבר אחרי מנחה, וחושש שזה כבר כזמן א', ולא אכל כלום מאחורי מנחה עד סעודה מפסקת.
 ובערב ת"ב תשס"ג היה ג"כ מעשה כנ"ל ולא הסכים רבנו לאכול אחרי מנחה. ובסוף אכל רק אחרי מנחה. ובסעודה מפסקת אכל רק פת ומים ללא שום תבשיל.
 עשר דקות לפני השקיעה בדק רבנו שאין לו בפיו שירי מאכלו. (רשימות הרה"ג ר' אשר שטינמן שליט"א)

פרץ בבכי

סיפר הרה"ג ר"ב וסרמן שליט"א: שרבנו הגיע פעם להתפלל בליל ת"ב כולל חזון איש ולא היה לו קינות, וביקש להסתכל עמו, ומיד שהתחילו את הקינות, פרץ רבנו בבכי עד סוף הקינות. וכמדוד' שאמר שרבנו לא הספיק יותר מקינה אחת בכל שעת הקינות.

בכי תמרורים

סיפרו בני רבנו שליט"א, כי בשנים עברו עבודת התפילה של אביהם הייתה אחרת לגמרי, באריכות ובהתרגשות. לדוגמא, בתשעה באב - הוא היה בוכה בדמעות שלישי, מיצר ודואג ואבל שעות רבות בבית הכנסת המרכזי בכפר סבא, ואח"כ בכלל חזון איש. שמתחילת אמירת הקינות ועד סוף זלגו עיניו דמעות. וכל מי שראה אותו בוכה ומקונן כל כך, היה נסחף בבכיו הנורא. ובד"כ מרוב יגונו וצערו הי' נמשך אצלו אמירת הקינות זמן רב ולא הי' מספיק לומר אפי' מחצית מהקינות. אולם, בשנים האחרונות עת רבו מאוד הציבור שמביטים בו, שינה מהנהגות אלו, וכמו שחדל מהתעניות והחומרות המופלגות שנהג בהן. (רשימות נכדו שליט"א)

ליל תשעה באב

סיפר רבנו ששהה פעם בעיירה קמוניץ בליל תשעה באב, והמשגיח שם בשם רבי נפתלי זאב הכהן ליבוביץ זצ"ל שהיה גיסו של מרן הגאון רבי ברוך בער זצוק"ל, היה מדבר התעוררות על אבילות החורבן, ומעורר את הציבור. (פרי חיים גליון רפ"ט)

ללא מנעלים

רבנו לובש רק גרבים בת"ב ללא מנעלים כלל.

העיקר שתלך יחפה

שח רבנו: דודי זקני ר' אליעזר זאב ה' מו"צ בקמניץ ושאלה אותו נכדתו האם מותר לה ללבוש בתשעה באב כובע על ראשה (כך ה' רגילות הנשים דשם ללכת עם כובע היט על הראש) ואמר לה העיקר הוא שתלך יחפה. [ולא חשוב איזה כובע היא תלבש]

בגד ישן

מנהג רבנו ללבוש בת"ב בתפילה חלוק ישן, כדי להרגיש שהיום זה שונה ופחות מכל השנה, אף שאינו מעיקר הדין, כך נוהג לעורר עצמו לצער החורבן. וכמבואר ברמ"א (סי' תקנ"ה סעי' ב') וימעט אדם מכבודו ומהנאתו בת"ב בכל מה שאפשר.

ישן על הארץ

רבנו היה ישן עד השנים האחרונות ממש ע"ג הארץ [והניח אבן תחת ראשו] ולכן הרבה שנים היה לו אחר תשעה באב כאבים בצוואר שנתפס לו. ולכן בשנים מאוחרות יותר ישן על מזון דק על הריצפה.

בליל ת"ב רצה רבנו לישון על הריצפה. ממש ורצו להוריד את המזרון שרבנו היה יושן עליו ולא הסכים ואמר שזה שייך לעזרה למרפא וממילא אסור להשתמש בזה שלא כדרך הרגיל, ורק אחרי שהביאו את המזרון הישן שלו הסכים. ושם אבן על הכרית, וכך ישן. [עי' שו"ע סי' תקנ"ה ס"ב].

[וכן שישב שבעה על הרבנית ע"ה לא הסכים שיורידו את המזרון מטעם הנ"ל, והיה יושן על המזרון שלו על הארץ]. (הרה"ג ר' אשר שטיינמן שליט"א) ק"ש שעל המטה אומר כרגיל.

תפילה כותיקין

בת"ב מתפלל כותיקין וגומרים הקינות קודם חצות וגם השנים שבהם לא התפלל כל השנה ותיקין, בת"ב התפלל כותיקין.

תפילת שחרית

בשחרית רבנו יושב ע"ג סטנדר הפוך [כמדומה אף שגבוה קצת יותר מג' טפחים]. התפלל כל התפילה מתוך ה"קינות" הישן שבידו ולא השתמש בסידור הגדול שהכינו לו שבדר"כ מתפלל ממנו.

בק"ש אחז את ציציות הטי"ק, ונשקן בפר' ציצית.

בית קברות

אחרי התפילה נוסע רבנו לבית קברות. [עי' שו"ע סי' תקנ"ט ס"י ובמ"ב]. ולא נכנס לתוך ד"א ולפעמים רק מסתכל מהכביש לבית קברות. [ואת הברכה על בית קברות לא אומר, והסביר שאומרים ברכה זו רק כשנכנסים לבית הקברות]

ואמר רבנו כתוב שצריכים לחשוב כאילו אנחנו מתים בכלל בחורבן. והוסיף רבנו מדילי' - ויחשוב ששם הוא מקומו!

וסיפר הרב אהרן ניב שליט"א: כמה שנים נסע עמנו הרה"צ ר' זאב אידלמן זצ"ל בתשעה באב לאחר שחרית לבית החיים. לבקשת רבנו יבדלחט"א היינו נוסעים מביהכ"נ

ישר לפתח בית החיים ברח' חזו"א, ולא נכנסים אלא נשארים בתוך המכוננית, כשרואים את המצבות דרך חלון המכוננית כשהמכוננית עומדת מחוץ לשער. ולאחר כחצי דקה של המתנה נוסעים לבית רבנו שליט"א.

באחת השנים שנסענו כנ"ל, הצטרף אלינו אברך ששאל בדרך את ר"ז איך אפשר להגיע להרגש של אבלות וצער כראוי בת"ב. וענה לו ר"ז מי שמתבונן מרגיש. והיה ניכר שהוא ז"ל אוחז בזה, שמרגיש מאד האבלות על החורבן [א"ה ושמענו כמה פעמים מרבנו יבדלחט"א שהיה מתלונן על עצמו בהקשר זה "הלב קשה כמו אבן"...].

ושנה אחת אחרי התפילה מסר רבנו שיעור בפרק הנזיקין וליבן את הדברים במשא ומתן של תורה. [והבאנו להלן]

תפילת מנחה

רבנו ס"ל שאין כדאי כ"כ כל השנה להתפלל מנחה גדולה בדיוק בזמן מצומצם ממש, וכדאי לאחר בכמה דקות [ולכן בדרך כלל מתפלל כעשר דקות אחרי הזמן] אבל בתשעה באב [וכן בשבת במנחה] אין בעיה כי ממילא יש קריאת התורה ועד שמתפללים מנחה כבר מגיע הזמן.

מוצאי תשעה באב

מוצאי תשעה באב אחר ערבית נוטל ידיו כדין ונועל מנעליו ומברך שעשה לי כל צרכי ועי' משנ"ב סי' תקנ"ד סקל"ד. [והסביר דזה נוגע בעיקר לאלו שהולכים רק עם גרבים בלי נעלים כלל, אבל אלו שהולכים עם נעלי בית וכו' יכולים לברך בת"ב ביום].

[ובס' ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה מובא: במעשה רב אות ח' מבואר דהי' מברך שעשה לי כל צרכי בת"ב ויוהכ"פ רק בלילה כשנעל מנעליו עי"ש והנה בשאר ברכות השחר לא כתוב דנהג לברך רק אם נתחייב בהם וכגון ברכת אשר נתן לשכוי דוקא אם שמע קול התרנגול וכו' וכדפסק השו"ע סימן מ"ו סעיף ח' ולא שייך ברכה זו. וי"מ דשאני זה כיון דמברכים שעשה לי כל צרכי ולכן צריך להיות במציאות ועוד יתכן לחלק דמה שא"א לעשות ע"פ דין גרע ולכן א"א לברך שעשה לי כל צרכי בזמן שאסור לנעול מנעלים וגם דלכו"ע אסור היום בנעילת הסנדל ולא שייך שמברך על צרכי העולם משא"כ בברכות אחרות אע"פ שחסר אצלו המציאות י"ל שאפשר לברך]

ברכת המעביר שינה מברך כרגיל ביום, ולא חושש לאלו שאומרים שכיון שלא רוחצים את הפנים לא מברכים ביום. (רשימות נכדו שליט"א)

קידוש לבנה עושה במוצאי ת"ב. (עי' רמ"א סי' תקנ"א ס"ח) וגם בשנה שת"ב חל ביום ה' אינו מחכה למוצאי שבת י"ב באב ואומר מיד במוצאי ת"ב [א"ה עי' דרכי משה סי' תכ"ו אות ב' ובספר נגיד ומצוה, הובא בארבעה טורים השלם דמכון ירושלים הגהות והערות אות כ"ד ועי"ש דעות בזה]. (רשימות הרב אהרן ניב שליט"א, ועוד)

עשית תשובה

במוצאי ת"ב אחרי הצום שאלו אותו איך הוא מרגיש, ואמר הרי תפקיד הצום זה לחזור בתשובה ולזה עוד לא הגעתי, תמיד דוחים ודוחים. (רשימות נכדו הרה"ג ר' אשר שטינמן שליט"א)

ת"ב נדחה

באחד השנים שיצא ת"ב ביום א' נדחה. מרן שליט"א שימש כסנדק בברית בת"ב, ומדינא היה מותר לו לאכול אחרי חצות.

באו אליו אחרי מנחה שאפשר לאכול, ואמר אבל צריך הבדלה, ואי אפשר לעשות הבדלה, כי יין אסור בת"ב [חשש שלא כדעת הגרי"ז בספר על הרמב"ם שאיסור יין הוא רק בערב ת"ב, ות"ב הוא אבילות בלא אנינות, אלא חשש שת"ב הוא בק"ו מערב ת"ב], וחמר מדינה אין לנו ברירות מה זה בזמננו [כדעת החזו"א] וכיון שאינו יכול לעשות הבדלה אינו יכול לאכול. ואמרו לפניו אבל אפשר לשתות מים קודם הבדלה, ואמר אבל אינו יכול לברך, כי אינו יודע אם הוא צמא, אלא רק מתענה...

ובאחד השנים שחל ת"ב במוצאי שבת, שעקב חולשה גדולה הוצרך רבנו לאכול בת"ב, עשה הבדלה במוצאי שבת על מיץ ענבים ושתה בעצמו את המיץ.

כשבני רבנו היה קטנים, היו עושים הבדלה בת"ב לפני שאכלו, [ועי' לעיל מה שהבאנו מס' שלמי תודה בין המצרים]

תלמיד נובהרדוק בדאצא

סיפר רבנו שסיפר לו הג"ר אברהם רפפורט זצ"ל ראש כולל עטרת יוסף תל אביב שלמד בנוברדהוק, ופעם הי' במקום נופש דערמאצ'עווע, והי' שם מרן הגרי"ז זצוק"ל. ובמוצש"ק ליל תשעה באב, מיד לאחר מעריב, מזג לו מרן הגרי"ז זצוק"ל כוס חלב, ואמר לו שיבדיל על זה, והתפלא מה קרה? אמר לו מרן אַז אַנױבאַרױקער פֿאַרט אָף דאָצא, אַיז ער זײַקער אַחולָה מסוכן... אם תלמיד נובהרדוק נוסע לדאצא, בודאי הוא חולה מסוכן... והיינו שלא הי' דרכם לערוך נופשים כלל, ואם כבר יצא א' לנופש, חייב להיות שהוא חולה מסוכן, וממילא אסור לו לצום אפילו מעט. (מפי נכדו הרה"ג ר' אשר שליט"א. ואמר רבנו שזה דלא כהמשנ"ב (סי' ער"ב סקכ"ה דחלב לא נקרא חמר מדינא, וממילא א"א להבדיל עליו)

לימוד מוסר

רבנו לומד במהלך היום של ת"ב בענינים המותרים ובספרי מוסר, ושנה אחת אחר מעריב של מוצאי ת"ב ניגש לכמה מהמתפללים, ואמר להם בהתרגשות ענין מופלא שראה באותו יום בס' קיצור חרדים [לבעל החיי אדם] שמי שלא מכיין במצוה לשם מצוה עובר בעשה של לעבדו בכל לבבכם.

זכר לחורבן

בבית רבנו יש אמה על אמה זכר לחורבן בכל החדרים ובהול, מלבד במטבח ובמרפסת.

קריעה על החורבן

לגבי קריעה ברואה את הכותל, דעת רבנו שעיקר זה רק אם רואה את הר הבית ואז חייב בקריעה, אבל כשרואה רק את הכותל אי"צ לקרוע וכן נוהג למעשה. (ועי' אגרות משה ח"ד סי' ע')

עשרה טבת בער"ש

מנהג רבנו בכל צום לחכות בסיום הצום עד אחרי 'זעקסטיל' [- ששית היום שהם ב' שעות זמניות אחרי השקיעה], וכן באם חל יו"ט במוצאי שבת, אינו מקדש עד אחרי הזעקסטיל כדי לומר את היקנה"ז אחרי זמן יציאת השבת.

אולם בשנת תשע"א כשחל עשרה בטבת בער"ש, לא המתין רבנו עד זמן זה, ומיד אחרי

התפילה [שיצא כבר אחרי זמן ר"ת], קידש ואכל. [ויתכן בטעמו דכיון דיש שיטות בראשונים דאין משלים תענית זו מפני כבוד שבת, לכן לא החמיר ע"ע, ויתכן דלא רצה להטריח את נכדו, וכדלהלן]. (מפי נכדו הרה"ג ר' מ' שליט"א).

זהירות להטריח אחרים

בעשרה בטבת תשע"א, אשר חל ביום שישי, אמר רבנו אחרי תפילת מעריב לנכד שנשאר עמו, שאין צורך להביא היום את הדגים, ויאכל רק את המרק. אולם הנכד הבין שכונת רבנו שלא יטרח וימתין לשבירת הצום, ולכך הגיש את הדגים, ואמר שאי"ז קשה לו להמתין, ואכן אכל רבנו את הדגים כרגיל, כעת התבררה כוונתו למפרע, בגלל החשש מפני טרחת הנכד, בקש להפחית מסעדתו הדלה בלאו הכי. (מפי נכדו הרה"ג ר' מ' שליט"א, בעל המעשה)

כשחל צום ביום ראשון

במשנה ברורה (סימן תק"נ ס"ק ו') מביא דבעל נפש יחמיר על עצמו בכל התעניות כדיני ת"ב ובשער הציון (ס"ק ט') כתב ועי' בא"ר בשם השל"ה דבעל נפש צריך להחמיר להפסיק גם מבעוד יום.

ויל"ע בתענית החל ביום ראשון אם בעל נפש יחמיר על עצמו להתחיל להתענות מבלילה או כיון דמצוה לאכול מלוח מלכה עדיף שלא להתחיל להתענות מהלילה

ובמקור חיים לבעל החו"י או"ח סימן ש' כתב ואף אם החמיר לפנים על עצמו להפסיק מבע"י בצום הרביעי וצום העשירי אם אירע שחלו ביום א' לא יבטל הסעודה הנ"ל עכ"ל. ובשערי תשובה כתב ועי' בא"ר בשם השל"ה מי שמפסיק מבע"י יטרח להכין סעודה זו לאחרים גם ילמוד דינים ומאמרים השייכים לסעודה זו עכ"ל. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שצ"ד)

ולפני כט"ו שנים התלווה הגרי"א דינר שליט"א לרבנו הגרא"ל שטינמן שליט"א לנחם אבלים על הגאון ר' וועלול איידלמן זצ"ל שנפטר בו' טבת תש"ס, ועשרה בטבת חל ביום א', ואמר מרן שליט"א להגרי"א דשליט"א שהוא מסתפק האם אלו שנוהגים לצום בכל הד' צומות מהלילה, האם צריכים לצום כבר ממוצאי שבת, והכריע להעדיף את המלוח מלכה, והיה משמע שרבנו החמיר בעצמו בכל הצומות שלא לאכול כבר מליל התענית. וכך היה נוהג ידידו של רבנו שליט"א הגאון רבי משה סולביצ'יק זצ"ל. (רשימות הגרמ"ב זילברברג שליט"א)

חידושי הלכות בין המצרים ות"ב

יעלו אחר למפטיר

מנהג בני עדות המזרח (עי' שו"ע סי' תקס"ו סעי' א') שאין מפטירין בתענית ציבור במנחה. והורה רבנו שליט"א שלכן אין לבן עדות המזרח להפטיר בביהכנ"ס אשכנזי מחשש ברכה לבטלה ואין להעלותו לעליית שלישי.

ואם עלה לתורה במקום שמפטירין יעלו אחר להפטיר, שכבר כתב הנוב"י (ח"ב או"ח סק"י) שאם השלישי אינו בקי להפטיר, יפטיר הכהן או הלוי. (רשימות הגרמ"ב זילברברג שליט"א)

ניתוח בבין המצרים

הורה רבנו דעדיף לא לעשות ניתוח בבין המצרים, ואם קבעו תור לניתוח, ואם ידחה אותו ידחה הניתוח לזמן מרובה, אין לבטלו. (כב"מ עמ' ס"ט)

ונשאל רבנו האם לעשות ניתוח ביום ו' שלפני בין המצרים, או ב"ז בתמוז, והורה דעדיף ביום ו' שלפניו וכן הורה מרן הגר"ח ק שליט"א. (מפי הרה"ג ר' אשר שטינמן שליט"א)

ריקוד בשבע ברכות

אמר רבנו: לעשות מעגל בעלמא כמו שעושים רבים לאחר סעודת שבע ברכות מותר. לעשות גם בג' שבועות בסעודת שבע ברכות וכן מותר אפילו בשבת דאי"ז חשיב ריקוד.

רחיצה בים

בענין לרחוץ בים דעת מרן שעד ר"ח אין שום איסור בזה. אלא שמ"מ צריך להמנע מלילך בג' שבועות למקום סכנה. ולכן אין ראוי לרחוץ בים בג' השבועות. (רשימות נכדו שליט"א)

תיקון חצות

שח רבנו: בארחות רבנו (ח"א עמ' ג) מובא שאם היה הסטיפלער ער בחצות הלילה היה אומר תיקון חצות.

אולם על החזון איש והגרי"ז זצ"ל אין לי ידיעה האם אמרו תיקון חצות או לא. [ואת רבנו שליט"א ראו ג"כ לעתים בשעות אלו שאומר תיקון חצות].

ואמר רבנו, שגם מי שלא רגיל בכל השנה לומר תיקון חצות, מן הראוי בג' שבועות לומר בחצות היום 'תיקון חצות', וכך היה המנהג הפשוט בחו"ל בזמנו שהיו מתאספים בימים אלו בשעה שתיים עשרה בצהריים בבתי כנסיות ויושבים על הארץ, ואומרים תיקון חצות. [וכן נוהג רבנו שליט"א]. ולכן ראוי לאברכים לומר תיקון חצות בצהריים של ימי בין המצרים, כמו שכבר מוזכר במשנ"ב מהמג"א ועוד. (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג).

ואמר רבנו לצלם סדר 'תיקון חצות' ולחלק, ואף על שולחנו היה מונח אז כל התקופה תיקון חצות. (כ' צדיק כתמר יפרח)

גדר לבישת בגדים מכובסים

נראה דעיקר האיסור בלבישת הבגדים בבין המצרים, הוא לבישת בגד מכובס, ויש

שטועים וחושבים שעיקר האיסור הוא לכבס. אבל האמת דאינו כן, דהעיקר האיסור הוא ללבוש בגדים מכובסים, ואף דבמ"ב (סי' תקנ"א סק"א) מבואר דאף כיבוס אסרו כדי שלא יסיח דעתו מאבילות, אבל גם זה אסרו מצד שלא יבא ללבשם, ואף לנכרי אסרו שיכבס לו, בודאי דעיקר הוא האיסור הוא בלבישה.

יש שנהגו כשי' הרמ"א ולא לבשו בגדי שבת בשבת חזון, ואנו נוהגים כהגר"א שלובשים בגדי שבת בשבת חזון, מלבד בגד א'. (כ' צדיק כתמר יפרח)

זמן הלבישה

אלו הלובשים קודם ר"ח בגדים מכובסים כדי שיוכלו ללבשם אחרי ר"ח, מספיק ללבוש הבגד חמש דק', ואם לובש כמה בגדים זה ע"ג זה ילבש יותר זמן והשיעור בזה הוא שיראה הבגד משומש עי' שו"ע שם ס"ג [ובבית רבנו ג"כ נוהגים ללבוש הבגדים קודם ר"ח וכו'] (רשימות נכדו שליט"א)

מגבות מכבסות

כתב השו"ע (סי' תקנ"א ס"ג) 'ואפילו מטפחות הידים והשולחן אסור'. ובב"ח כתב דלכבוד שבת בשרי להשתמש בבתי ידים מכובסים, ובמגבות של כלים מותר להשתמש מכובסים כיון דאינם עשויים לשימוש גוף האדם. ושימוש במגבות מכובסים כשרוחץ לכבוד שבת המנהג להקל. והגרא"ל שטינמן שליט"א אמר דראוי להכין מקודם ראש חודש ע"י שישתמש בה קצת, ואם שכח ולא הכין יכול להשתמש בהם כשהם מכובסים, משום דמשתמש בהם לכבוד שבת. [ולכאורה מאי שנא ממש"כ הב"ח להתיר להשתמש בבתי ידים מכובסים בשבת. ואולי דוקא בבתי ידים שמשתמש בהם בשבת עצמו התירו, אבל במגבות שמשתמש בהם בחול לכבוד שבת זה לא התירו]. (שלמי תודה בין המצרים עמ' כ"ט)

ניקוי כתם

נשאל רבנו האם מותר להסיר כתם מבגד בתשעת הימים ע"י שפשוף עם קצת מים? והנהן רבנו ושיפשף בידו הימנית מעט על גבי שרוול ידו השמאלית כמדגים האופן המותר. [א"ה וראה כע"ז גשה"ח פכ"א לגבי ימי אבילות] (רשימות הרב אהרן ניב שליט"א)

בגד איסור אכילת בשר ושתיית יין

וז"ל באילת השחר (סנהדרין ע' ע"א) על דברי הגמרא שם, 'תנן התם: ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין ולא יאכל בשר ולא ישתה יין. ותנא: אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה יין מגתו. בשר מליח עד כמה? אמר רבי חנינא בר כהנא: כל זמן שהוא כשלמים. ויין מגיתו עד כמה? - כל זמן שהוא תוסס. והתניא: יין תוסס - אין בו משום גילוי, וכמה תסיסתו - שלשה ימים. הכא מאי? - התם משום שמחה הוא, כל זמן שהוא כשלמים - נמי אית ביה שמחה, עכ"ד הגמ'. וכ' באילה"ש, צ"ע דהא אבל מותר בבשר ויין כמבואר ביו"ד סי' שמ"ח סעי' ח', רק יין לרוות אסור משום דישתכר כמבואר בבהגר"א שם. ואם זה משום שמחה הא לאבל אסור כל דבר שמחה.

ואולי יש לדחוק דבערב ת"ב בסעודה המפסקת אסור כל דבר ששייך בו שמחה, אבל לא שכל אכילת בשר ושתיית יין יש בזה שמחה לכן באבילות לא אסרו ודוחק. (אילת

השחר סנהדרין ע' ע"א)

עוד הקשה רבנו שליט"א, דהנה מצינו דאבל אסור בתלמוד תורה ומותר באכילת בשר ושתיית יין, ורואים מזה דאיסור ת"ת לאבל הוא חמור יותר מאכילת בשר ושתיית יין, וצ"ע א"כ אמאי בתשעת הימים ובסעודה מפסקת אסור בבשר ויין ומותר בת"ת, הלא ת"ת חמור יותר והיה צריך להיות דאסור בכ"ש בת"ת. והן אמנם דמתשעת הימים לא קשה דאיסור אכילת בשר ושתיית יין בתשעת הימים, הוא רק מנהג ומשום מנהג לא יבטלו ת"ת, אבל על סעודה מפסקת דאיסור אכילת בשר ושתיית יין הוא מעיקר דינא דגמרא קשה דא"כ אף יאסר בק"ו ת"ת.

ותירץ רבנו: דהא דאסור בסעודה מפסקת מדינא ובתשעת הימים ממנהגא לאכול בשר ולשתות יין, אין זה מחמת השמחה שבאכילת בשר ושתיית יין דאם הוא מחמת שמחה ודאי דכ"ש שהיה אסור בת"ת, אלא דאסור משום שלא יהא שולחנם מלא ושולחן רבך ריקם (ביצה דף כ' ע"ב) והיינו דבית המקדש שהוא שולחן הקב"ה ריק מעבודה ומקרבות וניסוך היין ושולחןך יהיה מלא באכילת בשר ושתיית יין ובכך משתתף בצער השכינה בגלות.

וראיה לזה מהשו"ע (סי' תקנ"ב ס"ב) שכתב אפילו בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת ג"כ אסור, ומפרש המ"ב (סק"ה) דרוצה לומר דאע"ג דהטעם באיסור בשר משום דנתבטלו הקרבנות ובשר מלוח לאחר ג' ימים אין ראוי לקרבן מ"מ נהגו לאסור, הרי להדיא דהטעם הוא לאו משום שמחה אלא משום דנתבטלו הקרבנות, ולכך בתשעת הימים אע"ג דאסור בבשר ויין מותר בת"ת דאיסור בשר ויין הוא לא ומשום שמחה דנימא ק"ו דיהיה אסור בת"ת. (שיעורי הגרמ"ב זילברברג שליט"א) [א"ה וראה בהליכות שלמה מועדים ח"ב פי"ד ארח"ה 28 באריכות]

תבשיל בשרי

הנה כתב השו"ע (הלכות ת"ב סי' תקנא סעיף י') 'יש מי שאומר שהנוהגים שלא לאכול בשר בימים הנזכרים בתשעת הימים מותרים בתבשיל שנתבשל בו בשר'. וכתב המג"א (סקכ"ט) 'הטעם שמותרין בתבשיל דלצעורי קא מכווין והא איצטער, ועוד דדמי לנודר מן הבשר דשרי בתבשיל כמו שפסק בהלכות נדרים (יו"ד סי' רי"ז סעיף י"ט)'. והגר"א ציין לדברי המשנה בנדרים (דף נב ע"א) הנודר מן הבשר מותר ברוטב ובקיפה ורבי יהודה אוסר.

ותמה מו"ר מרן הגר"א שטינמן שליט"א הא הטעם שאין אוכלים בשר ושותין יין בתשעת הימים אינו משום צערא ואבילות שהרי אבל מותר בבשר ויין, אלא זהו משום אבילות על חורבן הבית וביטול הקרבנות והנסכים וכהא דאיתא בשלהי חזקת הבתים (ב"ב דף ס' ע"ב) ת"ר כשחרב הבית השניה רבו פרושין כישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין. ואם איתא שהטעם שאין אוכלין הוא זכר לבשר הקרבנות והרי טעם כעיקר מדאורייתא וכשם שבבשר הקרבנות היה לרוטב דין של קרבנות משום טכע"ק א"כ גם בתשעת הימים צריך לאסור גם רוטב ותבשיל של בשר. (מנחת בנימין עמ' תתקפ"ב ועיי"ש שכ' 'ודנתי קמיה דהא מבואר במתניתין בזבחים (לה, א) שאין חייבין פיגול על הרוטב והקיפה אלמא שאין כזה קיום מצות אכילת קדשים. ולכן לא נחשב שחישב על אכילה חוץ לזמנו. וביותר דהא נתבאר שיטת הרמב"ם שהתבלין אינו חלק מהקרבן ולכן אין כזה קיום מצות אכילת קדשים. ולפי"ז גם בזמן שביהמ"ק היה קיים ואכלו קרבנות לא היה מצות אכילת קדשים ברוטב

ובתכשיל שיש בו טעם קרבן ולכן באבילות על העדר הקרבנות לא נאסר הרוטב ותבשיל של בשר אע"פ שטכע"ק דאורייתא)

אכילת בשר לילדים

על האכלת ילדים בבשר בתשעת הימים, אמר רבנו שמכיון שיש כיום מזונות מזינים אחרים [כגון דגים וכו'], ראוי להמנע, אא"כ מדובר בילד שאינו אוכל תחליפים אלו. [א"ה כבר כ' במ"ב סי' תקנ"א סק"ע ושעה"צ ס"ק ע"ו שאסור, אלא שרבנו הוסיף טעם, וראה הליכות שלמה עמוד תט"ז]. (רשימות הרב אהרן ניב שליט"א)

אבן השתיה

איתא בירושלמי בפסחים (פ"ד ה"א) א"ר זעירה נשייא דנהגן דלא למישתייה מן דאב עליל מנהג. שבו פסקה אבן שתייה מה טעם (תהילים יא ג) כי השתות יהרסון. וכן נפסק להלכה בטוש"ע בהלכות תשעה באב (סי' תקנא סעיף מ'). והעיר מו"ר מרן הגראי"ל שטינמן שליט"א מדוע קבעו זכר אבילות מיוחד על ביטול אבן השתיה והרי בטל כל הבית המקדש. (מנחת בנימין להרה"ג ר' בנימין גרוסברד שליט"א עמ' תתקד ועיי"ש דכ' דנתי קמיה לפי המבואר (באריכות בספר הנ"ל) שהיו שתי גזירות נפרדות גזירת חורבן הבית, ועוד גזירת ציון שדה תחשו, ובגזירה שניה זו התכטלה אבן השתיה אבל בשעת חורבן הבית נשארה האבן במקומה ורק אח"כ בעת שציון שדה תחשו התכטלה האבן וע"ז נהגו מנהג אבילות מיוחד דלא למישתי עמרא)

רחיצה בתשעת הימים

אמרו לרבנו שליט"א שיש מקילין ברחיצה בתשעת הימים עד תשעה באב בבני ברק. ואמרו רבנו "כדאי בית אלקינו לסבול קצת כמה ימים בשנה". (רשימות הרב אהרן ניב שליט"א וכן הורה הגר"ק שליט"א)

ואמרו רבנו: אלו שמזיעים הרבה וחם להם מאד מדינא מותר להם להתרחץ בט' הימים כדי להוריד לכלוך הזיעה, אבל למעשה יש להם להחמיר כדי שיהי' שינוי בין ההנהגה בימי אבל אלו לכל השנה עיי' רמ"א סי' תקנ"א סט"ז ובמ"ב ס"ק כ"א.

איסור רחיצה נשאר

אמר רבנו שיש לנו להתעורר, כי הנה בזמנינו שלא אוכלים בשר ולא שותים יין בתשעת הימים, הרי לא חסר לאף אחד שום דבר, ויש מאכלים אחרים יותר משובחים. וכן אף שאסור להסתפר בשלשת השבועות, כולם רצים להסתפר לפני י"ז בתמוז. וכן מה שאסור לקנות בגדים חדשים וללבוש מכובסים בתשעת הימים לא חסר לאף אחד, שמכינים בגדים מלפנ"כ.

הדבר היחיד! שנשאר קשה הוא איסור הרחיצה, שיש מתרחצים כל יום, ויש אפי' פעמים ביום. ובתשעת הימים נמנעים מזה, והנה אם באנו לדון על עיקר האיסור, היה מקום לומר שבבני ברק שהחום מעיק ויש זיעה רבה אינו כ"כ רחיצה של תענוג, אבל לאידך גיסא איזה רווח עצום יש לנמנעים מרחיצה, שיכולים לומר: כן היה לנו קשה והצטערנו בזה, והתאבלנו על חורבן ביהמ"ק!... כמה יש לייקר דבר זה!..! (כ' צדיק כתמר יפרח)

רחיצת הרגלים

אמר רבנו שבהלכה מבואר (עיי' סי' תקנ"א ס"ק צ"ד) שמותר לרחוץ רגלים בתשעת הימים,

ונראה שהיתר זה הוא גם בזמנינו, ואף שהביה"ל (סי' תקי"א ס"ב) מזכיר סברא שהקולא של רחיצת רגלים היתה רק בזמנם שהלכו יחפים, אבל כנגד זה בזמנינו הרגל נתונה בתוך נעל ומזיעה הרבה.

[תספורת האסורה בתשעת הימים אם היא להסרת בלורית מותר. ופעם היה בחור שהיה לו בלורית קטנה. ובא לרבנו בימי הספירה אם יגזור. והסתכל עליו רבנו ואמר לו שיגזור...]. (כ' צדיק כתמר יפרח)

טבילה בתשעת הימים

אמר רבנו בשם מרן הגר"ק שליט"א בשם מרן החזו"א שמותר לטבול ט"ע בתשעת הימים. והוסיף רבנו שבמקומות שכתוב שצריכים להתקלח לפני הטבילה מותר להתקלח בתשעת הימים לפני הטבילה.

טבילה בער"ש

הרגיל לטבול במקווה כל ער"ש יכול גם בער"ש חזון ורק בצונן. רבנו הוסיף שאם אין בצונן שלא יטבול בכלל. [ועי' משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק צ"ה. אבל לא עם סבון, וכ"ה במשנ"ב שם ס"ק צ"ו]. (רשימות נכדו שליט"א)

היתר רחיצה בער"ש

הנה בע"ש חזון מבואר ברמ"א (סי' תקנ"א סעי' י"ז) דמותר לרחוץ ראשו פניו ידיו ורגליו בצונן, וברגיל כל ע"ש מותר אף בחמין.

ויש להבין אמאי הותר לרחוץ ראשו בצונן באם אינו מקיים בכך מצות רחיצה [ובאמת בבה"ל סי' ר"ס מבואר דבצונן לא מקיים המצוה] ובכלל יש להבין מהו הגדר המדויק של צונן ומהו חם, הא חם פי' יד סולדת, דליכא שיעור אחרינא.

ועוד יש להעיר למי שדינו שמותר לו לרחוץ רק בצונן אי יש עליו מצוה לרחוץ לכבוד שבת, דדילמא כיון דמותר לו רק בצונן ליכא עליו מצוה רחיצה לכבוד שבת. (כ' צדיק כתמר יפרח)

רחיצה ער"ש של ת"ב שחל בשבת

הנה כ' הביאור הלכה (סי' תקנ"א) וז"ל 'בחפירת הראש בחמין - ואפילו חל ע"ש של חזון בערב תשעה באב ומ"מ בזה יזהר לכתחלה שיהיה קודם חצות ובדיעבד גם אחר חצות שרי (פמ"ג)'. ונשאל רבנו אודות ישיבה קטנה שגומרים את הסדר בער"ש אחרי חצות וא"כ נמצא שיתקלחו רק בדיעבד, או עדיף לסיים מוקדם יותר ולהתרחץ לפני חצות? ואמר רבנו שודאי עדיף שלימדו כרגיל, ולהחמיר בביטול תורה. [ומרן הגר"ק שליט"א אמר הרי בדיעבד אפשר אחר חצות, וכאן זה ודאי כבדיעבד, ולכן יגמרו את הסדר כרגיל]

קנייה בתשעת הימים

נשאל רבנו במעשה שהאשה ראתה בש"ק מודעה אודות מכירת מיטות ילדים שיתכן שיש להם צורך בהן, ולא התאפקה מלעיין בו, ונסתפקו האם יש עכשיו דין או ענין שלא לקנותן [עכ"פ ממידת חסידות] משום שעיינה בזה בשבת, וכהיא דשבת דף קנ: מעשה בחסיד אחד כו'.

ואמר רבנו נו, חסיד אחד זו מדרגה די גבוהה. אח"כ הוסיף ואמר הרי אתה קונה את זה ולא היא, אתה לא עשית שום דבר. עוד נשאל רבנו שליט"א האם מותר לקנות רהיטים כגון אלה בתשעת הימים, כיון שהם כותבים שהם צריכים לפנות את הבית מיד אחרי תשעה באב וממילא רוצים למכור הכל קודם. ואמר רבנו אתה יכול לסכם אתם לפני תשעה באב ולעשות את הקנין אחרי תשעה באב. (רשימות הרב אהרן ניב שליט"א)

תפילין חדשות

מותר להטיל ציצית בבגד, כיון דשמחת מצוה היא. וה"ה דשרי לקבל תפילין חדשות בתשעת הימים, ואפילו אם יש לו כבר תפילין ישנות, אלא שהזמין תפילין יותר מהודרות ויש לו שמחה בקבלתם, ג"כ מותר לקבלם בתשעת הימים, דמ"מ שמחת מצוה היא ושרי. כן שמעתי מהגרא"ל שטיינמן שליט"א. (שלמי תודה בין המצרים עמ' כ"ז)

שטיפת הבית וסעודת אירוסין

מותר לשטוף הבית בתשעת הימים לכבוד שבת חזון עי' רמ"א סי' תקנ"א ס"ג. ברמ"א סי' תקנ"א ס"י ובסעודת מצוה כגון וכו' וסיום מסכת וסעודת אירוסין אוכלים בשר וכו' וצ"ע שסותר דלעיל ס"ב מבואר שאסור לעשות סעודת אירוסין, ועי' במשנ"ב (ס"ק ע"ד) שיישב בדוחק.

ובספר נפש חיה להג"ר ראובן מרגליות מיישב שבגירסא ישנה נכתב "ס"א" והכוונה היתה על סיום מסכת וספרים אחרים והמדפיס טעה וחשב שהכוונה לסעודת אירוסין. ושמעתי מרבנו שאין מסתבר כלל ישוב זה והנכון כדברי המשנ"ב. (רשימות נכדו שליט"א)

בגדי שבת

כ' הרמ"א (סי' תקנ"א ס"א) דבשבת חזון נשארים בבגדי חול. ולכאו' הא בגמ' בשבת (ק"ג, א) איתא וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, ולכאו' הוא דברי קבלה ומי שאינו מחליף בגדו עובר על דברי קבלה, וא"כ כיצד אפשר בשבת חזון לא החליף. ואפשר דבבגד אחד שמחליף לשבת כבר מקיים הדין, ומיהו הרמ"א כתב שרק הכתונת מחליפין ובוזה הרי אין מתכבד ואינו בכלל וכבדתו. (אילת השחר שבת ק"ג, א)

שתית היין בהבדלה

במוצ"ש חזון שותה היין בעצמו כי לא מצא קטן הראוי לשתות, דהנה במשנ"ב סי' תקנ"א סק"ע כ' ליתן לקטן שהגיע לחינוך (ויבין הברכה) אבל לא הגיע עדין להתאבל על הירושלים, ותמה רבנו וכי יש קטן שמבין הברכות והגיע לחינוך אבל אין מבין שיש להתאבל. ומקושיא זו כל השנים שותה בעצמו יין הבדלה ולא נתן לקטן [ובן רבנו, הגר"ש שליט"א הוסיף שפעם הביאו לפני רבנו קטן שאמרו שהגיע לחינוך אך א"י להתאבל. ורבנו לא הי' ניחא מזה כ"כ כי סבר שאין כזה דבר ומ"מ נתן לקטן לשתות]

חולה בסעודה מפסקת

בש"ע (סי' תקנ"ב סעיף א') כתוב ערב תשעה באב לא יאכל אדם בסעודה המפסקת שאוכלה אחר חצות בשר ולא ישתה יין ולא יאכל שני תבשילין. נראה פשוט דדין זה נאמר גם לחולה שאינו יכול להתענות בט' באב, דגם עליו נאמר דיני סעודה המפסקת].

סעודה מפסקת

חולה או יולדת האוכלים בת"ב חייבים בסעודה מפסקת לכל דיניה וישיבה ע"ג קרקע, דסעודה מפסקת אינה כדי שיוכל לצום אלא היא סעודת אבילות כמו בסעודת הבראה באבל. [וכ"ה בהליכות שלמה מועדים ב' עמוד ת"ל] (רשימות הגרמ"ב זילברברג שליט"א)

מצות ת"ת

אמר רבנו לכאן' גם בת"ב יש מצות ת"ת והרא"י שהרי מברכים גם בת"ב ברכה"ת ואומרים וצונו לעסוק בד"ת. ועי' בכף החיים סי' תקנ"ד אות י'. [וראה הליכות שלמה עמוד תל"ח שלא כתב כן עיי"ש]

תהלים בת"ב

לענין תשעה באב הביא המשנ"ב (סי' תקנ"ד סק"ז) דעות האם אפשר לומר תהלים. ומטין דהחזו"א אמר שאשה יכולה לומר תהלים בתשעה באב. ואפשר דאשה שאומרת תהלים אינו תורה שאסור בת"ב, דיסוד האיסור הוא משום שד"ת משמחים לב, וזה רק במי שמצווה. (אילת השחר שבת קיט, ב)

ומרן הגר"ח"ק שליט"א אמר לרבנו שליט"א [בעת שבא לנחמו אצלו על פטירת הרבנית ע"ה] שהחזון איש התיר לאחותו לומר תהלים בתשעה באב.

והוסיף הגר"ח"ק בעת נישומו, שיתכן שדוקא לאשה התיר מרן ז"ל כיון שאין על אמירת תהלים שלה שם של דברי תורה כיון שאינה מצווה ללמוד, אבל איש שמחוייב בת"ת אפשר שאסור בזה.

ונענה רבנו ואמר דמ"מ גם איש יכול לומר התהלים עכ"פ בתורת תחנונים ולא בתורת ת"ת, ואם התיר מרן ז"ל לאשה א"כ יש להתיר גם לאיש בתורת תחנונים. (אעלה בתמר מתורת החזון איש עמ' כ"ב)

ללמוד בעיון

הביא רבנו בשם החזון איש, שהא שהתירו ללמוד בתשעה באב בדברים המותרים מותר גם בעיון כדרכו כל השנה. וביאר רבנו שדעת מרן ז"ל הי' שללמוד בלא עיון לא נחשב כלל כלימוד, ואם התירו ללמוד ע"כ התירו גם הלימוד בעיון. ועי' מ"ב ס' תקנ"ד סק"ד. (אעלה בתמר מתורת החזון איש עמ' כ"ב)

לימוד דף היומי

מעשה שבלימוד דף היומי למדו בתשעה באב הגמ' בשבת דף ל"ג שכתוב שם שבעון כך נעשה כך וכו'. ויש להסתפק האם מותר ללמוד זה בת"ב כיון דזהו לימוד המותר בת"ב. והגרא"ל שטינמן שליט"א אמר דאסור ללמוד, דכיון שלומד כן לשם לימוד דף היומי

שזהו בסדר הקביעות שבכל יום נראה דלומדו לשם לימוד. (שלמי תודה בין המצרים עמ' מ').

שיעור בהל' אבילות

מותר לומר שיעור בהלכות אבילות בת"ב. (רשימות הגרמ"ב זילברברג שליט"א)

האם צריך לעמוד כשמברך על המגילה

במשנה ברורה הלכות מגילה סי' תר"צ כתב דאף אם קורא את המגילה מיושב יברך ברכת המגילה מעומד משום שברכת המצות צריך שיהא מעומד, אמנם במגילת איכה אין צריך לעמוד בברכה, כיון שכך צורת קריאתה בישיבה על הקרקע.

קימה בפני חכם

יש אומרים שאין חיוב לקום בת"ב לת"ח או לזקן שעובר לפניו (גליון מהרש"א יור"ד סי' שע"ו בשם שו"ת שבוי"ח ח"א סי' כ"ו). ואמר רבנו שלכאו' כיון שכולם באותו מצב בת"ב אינו דומה לאבל וחייבים לקום לת"ח, או לזקן, אמנם אבל בת"ב אבילותו שונה ואי"צ לקום כך.

מלאכה בת"ב

נוהגים שלא לעשות מלאכה ואפ"ל מלאכה קלה ושלא להתעסק במסחר מליל ת"ב עד חצות היום (שו"ע סי' תקנ"ד סכ"ב. ורמ"א שם ומ"ב סקמ"ג) ומלאכה גמורה אסורה אפילו לאחר חצות ואינו רואה סימן ברכה מהמלאכה ומהמענות שהרוויח. (שו"ע שם) ואמר רבנו מ"מ העושות קייטנה לילדים קטנים ומעסיקות אותם ועוזרות לאמהות לצום בת"ב אינם בכלל זה. (רשימות הגרמ"ב זילברברג שליט"א)

נעילת הסנדל

באיסור נעילת הסנדל (בת"ב ויוהכ"פ) יתכן שהאיסור הוא לנעול אותם וללכת בהם, אבל לשוכב במיטתו אולי לא שייך איסור נעילת הסנדל, שזה כמו שילבש מנעלים על היד.

מעוברות

אמר רבנו: הדורות חלשים, ולכן מעוברת שמרגישה קצת חולשה יכולה להקל בצום, ובפרט בצום נדחה.

הבדלה במוצאי ת"ב

כתב השו"ע בסי' רצ"ט סעי' ח' דהמבדיל על יין ואח"כ סועד על שולחנו אינו מברך ברכה אחרונה על היין, דברכת המזון פוטרתו, ומכל מקום כל זה הוא רק כשדעתו לשתות יין בתוך הסעודה. ונראה דבמוצאי ט' באב, אף אם קובע סעודתו מיד לאחר הבדלה אינו נפטר בברכת המזון, כיון דאסור לשתות יין בליל עשירי משום אבילות יום, כדאיתא ברמ"א סי' תקנ"ח, וא"כ צריך לברך ברכה אחרונה קודם הסעודה. ונראה דלצאת מהספק עדיף שישתה בהבדלה רוב רביעית ולא רביעית.

אמנם הגרא"ל שטינמן שליט"א טען שעדיף לשתות רביעית שלמה ויכוין בהדיא שלא לפטור בברכת בפה"ג את המשקין שבתוך הסעודה, ואין בזה משום גורם ברכה שאינה צריכה, דמבואר בפוסקים דבמקום דאיכא ספיקות אינו נחשב לגורם ברכה שאינה צריכה.

(שלמי תודה בין המצרים עמ' נ"ו)

ת"ב שחל ביום א'

מרן הגריי קנייבסקי זצ"ל שמעתי שקטן שאוכל בת"ב שחל ביום א' אינו מבדיל, וכן המנהג. והגרא"ל שטינמן שליט"א אמר שכן יבדיל קודם אכילתו. (שלמי תודה בין המצרים עמ' נ"ז. וראה לעיל מנהג רבנו)

שכח אתה חוננתנו ואכל מה דינו

ט' באב שחל במוצ"ש ושכח אתה חוננתנו במוצ"ש, ובמוצאי תשעה באב אכל לפני הבדלה נראה דלא קנסוהו לחזור ולהתפלל, דבלא"ה לא אומרים אתה חוננתנו בתפילה עכשיו. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' שצ"ג)

ברית בת"ב

השו"ע בסי' תקנ"ט ס"ז כתב 'אם יש תינוק למול מלין אותו אחר שגומרים הקינות, ויש שממתינים למולו אחר חצות וכו' ואם היולדת מצויה במקום המילה יברך על הכוס, ותשתה ממנו היולדת והוא שתשמע הברכה, ולא תפסיק בדברים בין שמיעת הברכה לשתיית הכוס'. והנה בסי' רי"ט ס"ה כתב השו"ע, אם אחד בירך הגומל לעצמו ונתכוין להוציא את חבירו ושמע חבירו וכיון לצאת יצא אפילו בלא עניית אמן, וכתב הרמ"א הטעם, כיון שהמברך ג"כ חייב יצא האחר בלא עניית אמן, ע"כ.

וכתב שם הרע"א דמשמע אם המברך אינו חייב בברכה, אף שמברך כדי להוציא את חבירו לא יצא בלא עניית אמן, וא"כ בכל ברכות המצות דקיי"ל אם יצא מוציא מ"מ כיון דאין המברך מחויב עתה בברכה זו לא יצא בה בלא עניית אמן.

אמנם הפרי מגדים בסי' רי"ג במשב"ז סק"ג נחלק על דעת הרע"א, וכתב לחלק דברכת הגומל המברך אינו מחויב כלל, ובזה ל"מ ללא עניית אמן, אבל בשאר הברכות כקידוש והבדלה מחויב מיקרי מדין ערבות, ומה"ט אף על פי שיצא מוציא, וכן בשאר ברכת המצות, בזה עניית אמן אינה לעיכובא. וכן בשו"ת אבני נזר (סי' מ') מסיק דלא כהרע"א דאין עניית האמן מעכבת, ועיין בזה בקהילות יעקב ברכות סי' כ"ו מה שפלפל בכל זה. ולפי זה בברית בתשעה באב שהיולדת שותה מהכוס, תליא בפלוגתת הרע"א והפרי מגדים אם מחויבת לענות אמן אחר ברכת בורא פרי הגפן, דלשיטת הרע"א מחויבת לענות אמן ואם לא תענה לא יצאה ידי חובה, אמנם לדעת הפרמ"ג עניית האמן אינה לעיכובא.

ויש להעיר לשיטת הרע"א, דהנה על ברכת כורת הברית שאומרים לאחר ברכת בפה"ג קודם שתית היין אין ליולדת לענות אמן, כיון דעניית האמן יהיה הפסק בין הברכה לשתייה, ונמצא לפי זה דעל ברכת בפה"ג מחויבת לענות אמן ואילו על ברכת כורת הברית אסור לה לענות אמן, וצ"ע דלא הוזכר בפוסקים דבר זה.

והגאון רבי אי"ל שטינמן שליט"א טען, די"ל דכמו דאם שותה המברך עצמו אין ברכת הברית הפסק בין ברכת בפה"ג לשתייה, הכי נמי כלפי השומע י"ל דעניית האמן על ברכת כורת הברית אינה הפסק. אמנם זה צ"ב, דבשלמא כלפי המברך לא הוה הפסק דכן הוא סדר הברכות, משא"כ כלפי הציבור דעניית האמן אינה כחלק מסדר הברכות אמאי לא תחשב עניית האמן הפסק בין ברכת בפה"ג לשתייה. וצ"ע. (שלמי תודה בין המצרים

ענינו של יום

הנה רבנו שליט"א במשך השנים מסר שיחות בהיכלי הישיבות בימי בין המצרים, ונדפסו בס' ימלא פי תהלתך עניני אבילות החורבן עמ' קמ"ג-רמ"ב. וכאן הבאנו עיקרי השיחות והיסודות החשובים של בין המצרים, ועוד הערות שונות

צער על שלשת השבועות

שח רבנו: בשלשת השבועות כל דבר קשה יותר, מי שיש לו צער כל שהוא כל השנה, בשלושת השבועות צערו מתגבר יותר, והסיבה לכך כי למעשה צריכים אנו להצטער על חורבן ביהמ"ק, ואם לא מצטער על החורבן נותנים לו צער אחר, כי צער שנגזר על האדם אי אפשר להפטר ממנו, ואם לא מצטער על החורבן נותנים לו משמים צער אחר.

דברי חיזוק לבין המצרים

כל אחד צריך לחזק את עצמו מאד בכל השנה, ובפרט בימים האלה שהם ימי בין המצרים כתוב שאדם לא יעשה דבר היכול לגרום איזה ריעותא. ואפי' עד כדי כך כתוב (סי' תקנ"א סעי' י"ח) שבימי בין המצרים לא יכו התלמידים ומה הכוונה בכך? אין הכוונה חלילה וחס למכות קשות וחמורות אלא גם מה שנותנים מכות חינוכיות קלות איזו סטירה וכו' ואפי' גם זה לא יעשו בין המצרים כי איתרע מזלא של כלל ישראל.

ולכן צריך להיזהר מאד שלא לעשות שום דבר רע בפרט במה שנוגע לזולתו, ובפרט בתשעת הימים ותשעה באב מאד צריך לראות שלא לעשות כל מיני דברים שיכולים לגרום צער לחבירו.

בכל השנה צריך להיזהר וכ"ש בימים אלה צריך כל אחד להיזהר וגם אחרי תשעה באב בזמן שחלק גדול של כלל ישראל יוצאים מחמת עניני ריפוי לצורך החלמה וכל אחד עושה בשביל הבריאות, אבל סוף כל סוף במציאות יש ביטול תורה ולכן צריך מאד להתחזק.

ודוקא בזמן שכל כך הרבה אנשים אינם לומדים מפני סיבות שונות ולימוד התורה אז הוא בגדר מת מצוה כי בזמן שאין עוסקים במצוה היא נקראת מת מצוה, והיות שכלל ישראל בזמן הזה לומדים פחות צריך מאד להתחזק לנצל את הזמן לתורה ויראת שמים ובכל מעשי המצוות ששייך לעשותם לכן מי שיכול ללמוד ומי שיכול לקיים מצוות צריך לעשות יותר מאשר תמיד.

וכל אחד ואחד צריך לנצל את הזמן דוקא לעלות, כי בזמן שאחרים אינם עושים זה הזמן הנכון לזכות והוא מקבל שכר כולם כי אם זה מצד מצוה אז הוא מקבל את השכר של כל אלה שלא יכולים ללמוד בזמנים ההם.

לכן כל אחד יראה לנצל את הזמן ויעשה חיזוקים בתורה ביראת שמים בתפילה בכל הדברים הללו צריך מאד להתחזק, והנה בזמנינו ענין האבלות על בית המקדש רפוי מאד, ואפילו שמתקיימים הדינים שקבעו חז"ל בערב תשעה באב ובתשעה באב ונקוה שעל ידי זה אנחנו בכלל כל המתאבל על ירושלים מעל מקום בודאי כוננת חז"ל גם להרגיש האבלות בלב, ולא רק קיום ההלכות וזה לדאבוננו עזוב מאד וצריכים להתחזק בזה וכפי

כמה שיתחזקו יהיה יותר שייך לומר כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. ויש להבין מה שאמרו חז"ל שאינו רואה בשמחתה? וכי הכוונה שלא יקום לתחיית המתים, הרי במשנה בסנהדרין (פרק חלק) לא כתוב שאדם שלא מתאבל על ירושלים אינו קם לתחיית המתים?

אלא דרגת השמחה מסתמא תהא כפי דרגת האבלות, אפילו המקיים הלכות האבלות אבל אם חסר לו בהרגשת האבלות יחסר לו בשמחתה, צריך להצטער על מה שאי אפשר להיות גבוה ברוחניות שאין קשר עם הקב"ה שכל זה היה בזמן שבית המקדש היה קיים שהיו במדרגה יותר גבוהה בכל הענינים, וכמידת האבלות יזכה למידת שמחתה בכדי לזכות לשמחתה צריך להיות מהמתאבלים עליה.

בדרך כלל כפי כמה שאדם גבוה ברוחניות בתורה ובתפילה ויראת שמים ומידות טובות יש לו יותר שייכות להרגיש אבלות את צער הרוחניות, וכמה שיותר מגושם אז אומר שלום עלי נפשי ומרגיש רק גשמיות צריכים להרגיש געגועים שיהיה בית המקדש שזה יהיה מקור השפעה לבריאה ולכל אחד קרבה להקב"ה וכמה שיותר מתחזקים ברוחניות זה סיבה להשתייך יותר לענין של המתאבלים על ירושלים.

הקב"ה יעזור שבזכות שנתחזק נזכה ונראה שמחתה ושכל אחד ואחד מאלה שיתחזקו יזכו באמת להרבה תועלת להרבה השגה בתודה ויראת שמים להרבה השגה בלימוד התורה ויזכה כל אחד ואחד לכל טוב בכל המובנים שהקב"ה יעזור לו ולכל המשפחה שלו בכל טוב סלה. (שיח יוסף ח"א עמ' שט)

האבות בכו בזמן השואה

אמר רבנו על זמן החורבן מסופר שהאבות הקדושים בקשו רחמים ובכו מאוד לפני הקב"ה (איכ"ר פתיחה כ"ד). ומסתבר שבשנות הזעם - בשואה, ג"כ האבות הקדושים לא שתקו והפכו רקיעים, רק שאנו לא יודעים מה קורה בשמים ומה נפעל בתפילתם.

נביא ישעי'

אמר רבנו: הנה ספר נביא ישעי' ברובו תוכחה על עניני בן אדם לחברו.

שחקו על משבתיה

הנה רש"י באיכה (א' ז') מביא מדרש שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעית, והיו העכו"ם משחקים עליהם ואומרים שוטים בארצכם לא שמטתם, ועכשיו בגולה תשמטו בארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרון עכ"ל.

וצ"ב דהא שמיטת שביעית זה חובת קרקע ואינה נוהגת בחו"ל ומה יש לשמור על זה בהיותם בגולה, ומאידך מה יש לשחוק על מה ששומרים בגולה שבת ויו"ט, הרי זה חובת הגוף שנוהג בארץ ובחו"ל?

בית חיינו

לפני כארבעים שנה מסר שיחה רבנו בישב"ק ואמר, הנה מוזכר בתפילה שבת ר"ח ונוטל כבוד מבית חיינו, והיינו דבית המקדש זה בית חיינו. ואנחנו סבורים שבלי בית המקדש זה חיים רק יש איזה חסרון במעלה, וכאן בתפילה מבואר שחסר לנו בעצם החיים. (מפי הגה"צ ר' משה לנג שליט"א)

טהרה בבנית בית המקדש

בספורנו (פקודי לח, כא) כתב שהמשכן וכליו לא נפסדו ועומדים לעולמים, וג"כ לא נפל דבר להם ביד האויבים, היפך מה שקרה למקדש שלמה וכליו והפסוק מספר מעלות המשכן שבשבילם הי' ראוי להיות נצחי ושלא ליפול ביד אויבים, ראשונה שהי' משכן העדות וכו' שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכליו מיוחסים וצדיקים שבדור, ובכן שרתה שכינה במעשה ידיהם ולא נפל ביד אויבים, אבל מקדש שלמה שהיו עושי המלאכה בו מצור אע"פ ששרתה בו שכינה, פסדו חלקיו והוצרכו לחזק את בדק הבית ונפל בסוף הכל ביד אויבים עכ"ד.

והנה לא כתוב שהפועלים הגוים ההם היו עובדי ע"ז, ויתכן ששמרו על ז' מצות בני נח, אבל בכל זאת כיון שגוים השתתפו בבנין בית המקדש הי' שייך שישלוט בזה השחתה וחורבן, משא"כ המשכן וכליו שנעשה רק ע"י יהודים צדיקים לא הי' יכול לשלוט בזה אבדון, והכל נגזו כי דבר הנבנה בתכלית הטהרה והקדושה לא יכול לבוא לידי אבדון וכליה.

ויש להתבונן בזה, שהרי ביומא ט' ב' איתא דבית המקדש נחרב מפני ג' דברים ע"ז ג"ע ושפי"ד, ובמד"ר איכה בפתחה אות ב' איתא רב הונא ור' ירמי' בשם ר' חייא בר אבא אמרי: כתיב ואותי עזבו ואת תורת לא שמרו, הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה הי' מחזירן למוטב.

ונמצא שיש בזה חידוש גדול, דמשמע דאע"פ שחטאו בג' עבירות חמורות ובביטול תורה והי' מדת הדין גדולה, מ"מ אם ביהמ"ק הי' נבנה בתכלית הטהרה ולא הי' מעורב בו מגע אנשים גוים שלא בנקיות, לא הי' יכול לשלוט בזה כליה, ולא הי' נשרף ובאיזה אופן הי' מתבצע העונש לא כתוב, ויתכן שביהמ"ק הי' נגזו וכדו' אבל עכ"פ לא הי' שייך שילך לאיבוד ע"י חורבן ושריפה.

והנה הפועלים לא הצמיחו העצים אלא שהם חתכום, והם גם לא קבעו אותם בביהמ"ק, אלא שעברו דרכם וזה כבר הי' סיבה שיהא שייך בו חורבן וכליה.

ובאבן שלמה (פ"ה ד' אות ג') מביא מהגר"א דהראשונים בכל מקום קיבוצם להשראת השכינה לא רצו שיהי' בבית שהוא מעשה ידי אדם, שמא הי' בו מעשה אחד שלא בכונה קדושה, וע"כ הסתופפו בין האילנות תחת מעשה ה', משום שאין השכינה שורה אלא על פועל צדק, וכמ"ש ב"מ פ"ה בר' חייא דשדינא כיתנא וכו' ראה שיהא מתחילה ועד סוף בפועל צדק עכ"ד. וציין לספורנו ר"פ פקודי הנ"ל.

והנה בגמ' בב"מ פ"ה ב' כתוב שר' חייא עשה שלא תשתכח תורה מישראל שהי' זורע זרעוני פשתן וקולע מהם רשתות ומכמורות וצד צביים, והי' מתקן מעורותיהן קלפים, ומאכיל מבשרם ליתומים, וכתב ה' חומשי תורה והולך למקום שאין מלמדי תינוקות ומלמד לה' תינוקות לכל אחד ספרו עיי"ש.

והוקשה להגר"א למה הוצרך לעבוד כ"כ הרבה לזרוע פשתן ולצוד צביים וכו' הרי הי' יכול לקנות ספרים מוכנים, ובאותו הזמן הי' יכול ללמוד, אלא שרבי חייא רצה שיגדלו ת"ח גדולים ובכל מקום שמעורב יד אחרת כבר אינו בטוח מה עם זה, דיתכן שעבר דרך אחד שאינו לגמרי בסדר או שעשה איזה דבר דלא כהוגן, או שעשה בזה איזה עבירה דגזל או ריבית או עיכוב תשלום לפועל וכל כיוצא בזה.

ואז אע"פ שהיו לומדים בס"ת כשר ע"פ דין דשינוי מעשה קונה וכדו' מ"מ כיון שהי' בזה איזה מעשה חטא כבר לא תהא אותה הצלחה ולא יוכלו לגדול ת"ח אמיתיים, כמו שרצה, דלזה צריך להיות בתכלית הטהרה ובכדי ללמד חומש לילדים טרח ועשה את כל העבודות לבד כדי להיות בטוח שלא מעורב בזה שום רע ואז אפשר לקוות שאותם ילדים שילמדו מאותם ספרים שעמל וכתב יגדלו גדולי ישראל.

וכמו כן הביהמ"ק שזה מקום השראת השכינה המקום שכלל ישראל מתקדשים בקדושה והשכינה כביכול צריך להיות שלא יהא לזה שום שייכות עם חטא ורע.

ומשו"ה אע"פ שביהמ"ק שנבנה ע"י שלמה הי' בדרגה שצריך, והכרובים עמדו כבזמן שעושים רצונו של מקום עי' ב"ב צ"ט א', וראה בנפש החיים (ש"א פ"ח).

מ"מ כיון שהי' שייכות של גוים בבנינו אז כשזה בא במצב של חטא יכול לבוא על זה כליה, ולולא זה לא הי' יכול להיות כליה דלבנות ביהמ"ק צריך להיות נקי לגמרי.

(אילת השחר פקודי לח, כא)

עד שלא נתקיימה נבואתו

איתא בגמ' שלהי מכות, 'שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין, ור"ע מצחק, אמרו לו מפני מה אתה מצחק, אמר להם מפני מה אתם בוכים, אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר א') והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה, אמר להן לכך אני מצחק, דכתיב (ישעיהו ח') ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני, אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב (מיכה ג') לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו', בזכריה כתיב (זכריה ח') עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת, בלשון הזה אמרו לו, עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו'.

לכאורה איך לא הי' בטוח שנבואתו של זכריה תתקיים, הא צריך להאמין לדברי נביא אמת, אולם פשוט כמבואר ברמב"ם דנבואה לרעה הקב"ה חוזר משא"כ נבואה לטובה, וכאן דהנבואה לטובה של זכריה תלוי' בהנבואה לרעה של אוריה, וזה הא יכול להשתנות, לכן הי' מסופק אולי לא תתקיים גם הנבואה לטובה.

אמנם לכאורה צריך טעם, דא"כ מה איכפת לו, הא כיון שלא יחרב המקדש דלא תתקיים נבואת אוריה כמבואר ברבנו גרשום, הא שוב יהי' טוב, דהא ישאר המקדש, וכי מה עדיף שיחרב ויבנה מחדש מאם לא יחרב.

אלא דהביאור הוא, דהא מבואר בנפש החיים (שער א' פ"ד) דכ"ז שישראל היו במדרגה גבוהה הי' רוה"ק ואורים ותומים ושכינה, וכל מה שהיו יותר במדרגה נמוכה ירדה הקדושה, עד שהגיע למצב שהי' שייך כבר שיחרב. אמנם גם אז מ"מ לא הי' גרע מסתם בית, שכ"ז שלא נגזר ליחרב יכול לעמוד, וכ"ז שלא יחרב היו יכולים להקריב עליו קרבנות ולקיים בו המצות, אבל ודאי אין זה תכלית הראוי, כי רצון יראיו שיהיה המקדש בכל מדרגתו העילאית, עם השראת שכינה בדרגה הגבוהה. ולזה אף דלא יחרב כי לא תתקיים נבואת אוריה, הרי ישאר מקדש בלי מדרגה הנכונה, וכנראה שביהמ"ק

שנפגם בקדושה אז, כמו שכתבו שמקדש שמעורב בו יד נכרים כגון מה ששלמה בנה שעזרו בזה העכו"ם חירם מלך צור לכן הי' שליטה ליחרב משא"כ משכן של משה, כמבואר בספורנו בתחילת פ' פקודי, ה"נ אחרי שנבנה כ"ז שלא הי' בישראל חטא הי' בדרגתו ובשלימותו, אבל אחרי שחטאו נפגם כבר ואז כבר יש שליטה לזרים, וה"נ יש בו פגם להקדושה וצריך מקדש חדש. ולזה הי' שמח על שכעת יבנה מקדש חדש שבו לא יהי' שוב תערובת של פגם.

ובספרים (עי' תנחומא פקודי ג) כתבו שכל אדם הוא בבחינת עולם קטן ויש בו ג"כ כבכל מקדש, והאדם שמטמא עצמו בחטא מקלקל מאד מאד דרגתו, והתשובה קשה מאד לבוא אל המצב הטוב. וכל זמן שאדם חי יש לו אפשרות להבנות להיות על המדרגה היותר עילאית, ומוטל על כל א' להתחזק כדי לעלות בתורה ויראה, בתפלה ובמעשה המצות, ובמדות טובות בין אדם למקום, ובבין אדם לחבירו, וכל א' שישתדל יזכה לסייעתא דשמיא גדולה מאד. (אילת השחר שלהי מכות)

התיקון והצלה

בכינוס לקראת היארצייט הששים של ר' אלחנן, אמר רבנו בהיכל ישיבת אור אלחנן בירושלים -אור לכ"ט סיון תשס"א.

ידוע שלפני מלחמת העולם לא היו כמעט ישיבות ברוב המקומות, ולמשל בארץ ישראל היו רק ישיבה אחת או שתיים, וכן לא בארה"ב, ולא באנגליה, ולא בצרפת, רק בליטא, פולין, והונגריא היו ישיבות, ובזמן המלחמה נהרגו כולם גם צדיקים גדולי עולם ופשוטי עם, ועמהם גם הגאון הקדוש רבי אלחנן וסרמן השם ינקום דמו. ויש באמת זכות לישיבה כאן מה שהושיבו ישיבה על קברו, וקראו את שם הישיבה על שמו, ולא רק זה אלא בכלל כל הצדיקים האלה לא הלכו לחנם, זאת אומרת שקבלו פיצוי על הריגתם, מה שלומדים את תורתם, וכמו התורה של ר' אלחנן שלומדים בכל הישיבות, וזוהי זכות גדולה וזה במקום הגופים שנאבדו, אבל הנשמות נשארו, והיכן הן נשארו במה שממשיך הכח שלהם מה שהשפיעו בלימוד התורה שלהם במעשה המצוות שלהם, זה נמשך עד עכשיו, ומכח זה צמחה תורה, ודוקא באלה המקומות שלא היה בהם כ"כ תורה כמו בארץ ישראל נתרבו ב"ה ישיבות, ונתרבו תלמידי חכמים ונתרבו לומדי תורה, וכן באמריקה ובאנגליה, ואפי' בצרפת בכל המקומות שכמעט לא היו בהם ישיבות עכשיו צמחו בהם ישיבות, צמחו בני תורה, ויש ג"כ בעלי תשובה, הכל בזכות אלה הקדושים שאבדנו.

ונביא בנוגע לזה מאמר חז"ל: הנה הגמ' בקידושין דף ל"א ע"ב מביאה מעשה באבימי שהי' נזהר מאד בכבוד אב, ופעם אחת כשהלך להביא מעט מים לאביו נרדם אביו והמתין לו אבימי עד שנתעורר. ומביאה הגמ' "גחין קאי עליה עד דאיתער", פי' שהי' מתכופף כל הזמן על אביו עד שאביו יתעורר, ואיסתייעא מילתא ודרש אבימי מזמור לאספ' פי' שהיתה לו סייעתא דשמיא, בזמן ההוא ודרש את המזמור לאספ'.

ומה דרש במזמור לאספ' מפרש רש"י שהיה קשה לו למה במזמור ע"ט שבתהילים שמדבר על הצרות באו גויים בנחלתך טמאו את היכל קדשך וגו' דוד המלך פותח "מזמור", הרי קינה לאספ' מיבעיא לי, שהיה צריך לפתוח בלשון קינה, ודרש שאמר אספ' שירה על שכילה הקב"ה חמתו בעצים ואבנים של בית המקדש, ומתוך כך הותר פליטה בישראל, שאלמלא כך לא נשתיר משונאי ישראל שריד ולכן זה "מזמור".

פשט זה נתחדש לאבימי בזמן ההוא שהמתין לאביו עד שיתעורר, ובזכות המצוה של כיבוד אב שהוא כ"כ הקפיד עליה, זכה לסייעתא דשמיא להבין פשט במזמור.

ותוס' פירשו שהבין עכשיו את המזמור מה שלא היה מבין קודם לכן, ואח"כ הביאו תוס' מדרש וז"ל אך יש במדרש שאסף אמר שירה על שטבעו בארץ שעריה פי' השערים של בית המקדש שטבעו בארץ בזמן החורבן, משל לשפחה שהלכה לשאוב מים מן הבאר, ונפל כדה לבאר והיתה מצטערת ובוכה על אבירת הכד, עד שבאה שפחת המלך לשאוב ובידה כלי של זהב, ונפל אותו כלי שם, ואז התחילה הראשונה לשורר [אותה שפחה שנפל כדה בתחילה] ואמרה עד עכשיו לא הייתי סבורה שיוציא שום אדם כדי שהוא של חרס מן הבאר שאינו נחשב, [מי יוציא לה את כד החרס שאינו חשוב מן הבאר הרי אף אחד לא ישים לב לזה] ועכשיו שנפל גם כד של זהב של המלך, מי שיוציא אותו של זהב יוציא כדי עמו, כך בני קורח שהיו בלועים כשראו שטבעו בארץ שעריה אמרו שירה, אמרו מי שיוציא השערים יוציא גם אותנו, לכך אמר אסף שירה שהוא ממשפחת קרח עכ"ל המדרש.

ויש לבאר דברי המדרש שלכאורה הם לא מובנים כ"כ, קודם כל מה הדמיון בין הדברים הרי שם בכלי חרס שנפל לבאר, אין שום סיבה מיוחדת לקלקל אותו, רק שכרגיל מי ישים לב ללכת ולטרוח להוציא מהבאר כד של חרס שאין בו חשיבות, אבל כשכבר טורחים ואדם בא עם הכלים כדי להוציא כלי של זהב אין כבר טירחא כ"כ להוציא גם את הכלי חרס ולמה לא יוציאו, ומה זה דמיון לבני קרח שכשרואים שטבעו בארץ שערי בית המקדש כיון שיוציאו את השערים מהארץ ממילא יוציאו גם אותם, וכי מה השייכות ביניהם שאומרים דכשם שהשערים יצאו גם הם יצאו, עוד צריך להבין שהרי המעשה עם בני קרח היה במדבר בזמן שפצתה הארץ את פיה ובלעה את קרח וכל אשר לו באותו זמן בא הרהור תשובה בלבם של בניו, ומחמת זה נתבצר להם מקום בגיהנם, ועלו, וכל זה היה הרבה שנים קודם חורבן הבית כמעט אלף שנה, והיכן ראו שיהיה טבעו בא שעריה שיוכלו להבין שהשערים יעלו וכך גם הם יעלו, אבל כך כתוב במדרש וצריך להבין מה הפשט.

ואפשר לומר כך הנה במעשה של טביעת השערים, כתוב במדרש בפרשת בהעלותך במד"ר (פרק ט"ו) שכשבא שלמה המלך להכניס את הארון לבהמ"ק לא היה יכול להכניסו עד שנשאו השערים עצמן, ונכנס הארון אמר להם הקב"ה אתם חלקתם לי כבוד, חייכם כשאני אחריב את ביתי אין אדם שולט בכם, תדע שכל כלי המקדש גלו שנא' ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה ומקצת כלי בית האלקים, אבל שערי ביהמ"ק במקומן נגזזו שנא' טבעו בארץ שעריה ע"כ.

רואים מהמדרש שיש מעלה יותר אם הם טובעים בארץ ממה שילכו בגלות, ולמה זה? אלא מפני שכשהולכים בגלות משתמשים בהם זרים הדיוטות, וזה בזיון כלי הקודש אמנם זה מצד אחד, אבל מצד שני יש יתרון לאלו שהלכו בגלות מפני שאפי' שהם בגלות אבל הם נמצאים על הארץ ואפשר בקלות להביא אותם בחזרה שכשיעזור הקב"ה ויחזרו מהגלות יוכלו לבקש מהמלכים ולהשפיע עליהם שיחזירו את הכלים, אבל כשטבעו בארץ שעריה הרי זה לא סתם שנכנסו באדמה, ויכול בן אדם לחפור קצת בארץ ולהוציא אותם דטבעו משמע עמוק מאוד, דכשהקב"ה עושה טביעה זה טביעה ממש וכדי להוציא אותם שייך רק שהקב"ה יוציא, ובוזה יש עדיפות לכלים שגלו דכאן כשטבעו האיך הם יעלו.

ובני קרח כנראה שהיה להם רוח הקדש, וראו שיבוא זמן שיהיה טבעו בארץ שעריה והבינו שאם טבעו בארץ הרי זה סימן שהקב"ה רוצה שיחזרו אח"כ אבל אם הם טבעו בארץ הרי לא שייך שיעלו רק ע"י הקב"ה בעצמו, וא"כ מזה שטבעו בארץ ראו מה שעומד הקב"ה להוציא את השערים מהארץ ומזה הם ראו לעצמם ג"כ שיש תקוה, ואפי' שנמצאים בתוך תוככי הארץ שייך לצאת ושייך שיקרה להם נס שיעלו מן הארץ שיתבצר להם מקום בגיהנם ויעלו הם, וזה באמת נס גדול כי בדרך הטבע האיך שייך שיתקיים אדם מתחת האדמה, האם ראינו כזה דבר נס כזה גדול.

אבל זה הם למדו מהשערים ששייך כזה דבר, וכמו שעשה הקב"ה שהשערים לא ילכו בגלות כמו שאר הכלים שאז היה קל יותר להחזיר אותם בכל זאת עשה הקב"ה נס וטבעו בארץ שעריה ובודאי שכונת הקב"ה שלעתיד לבוא כשזוכה לביאת גואל צדק יעשה הקב"ה נס ויעלו מן הארץ כי לא שייך אחרת כך גם במעשה של קרח כמו שהיה נס במה שנבלעו הם וכל אשר להם בארץ נס כזה שנפלו כולם לתהום כך יכול הקב"ה ג"כ לעשות עמהם נס שיצאו ולכן הרהרו תשובה בלבם וידעו שיוכלו להנצל ולעלות מן הארץ דיש להם תקוה והשערים אמנם יעלו בלי תשובה לא שייך בהם חשובה אמנם אדם יש לו אפשרות של תשובה וכשיש אפשרות של תשובה אפשר לתקן, ואם יתקנו אז יזכו להכל, וזהו המזמור לאסוף שבני קרח שרו כשראו והבינו את הטביעה של השערים כבר בזמן ההוא.

וזה מה שרציתי לומר: כי כל מה שהחריבו הגויים את הצדיקים ואת כל הגאונים והרבנים וכל הכלל ישראל מה שהחריבו זכינו ב"ה שכיום נתרבו הרבה הרבה יותר בני תורה ממה שהי' קודם, ולמרות שגם קודם היו הרבה צדיקים היום ב"ה יש הרבה יותר בני תורה, ולא רק כאן אלא גם בארצות הברית, ובאנגליה, ואפי' בצרפת מדינות שכמעט ולא היה בהן תורה כלל ולא היה בהן שום ישיבה עכשיו כבר יש, ואפי' כאן בישראל הי' ג"כ קצת מאוד ובשאר מקומות כמעט ולא היה כלום, וברוך השם היום מתרבים ישיבות וכוללים, ומראה לנו הקב"ה שיש לנו לומר מזמור לאסוף על מה שרואים האיך שהקב"ה עוזר וצומח תורה, ונקוה שהקב"ה יעזור לנו הלאה, ולא יהיה שום רע לבני הישיבות, והקב"ה יעזור שעל ידי כולם יתרבה כבוד שמים, ויתרבה תורה, ויתרבו כל המצוות, והקב"ה ישמח בנו, ואנו נשמח בו, ונזכה בקרוב לגאולה האמיתית במהרה.

(קונטרס בין המצרים עמ' 36-40. וע"ע בדרשות חת"ס ח"ב עמ' שפ"ה מש"כ עד"ז)

נשרף בעשירי

בגמ' בתענית (כט, א) 'והיינו דאמר ר' יוחנן, אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף וכו'."

הקשו המפרשים (עי' שו"ת זכרון יונתן חו"מ סי' ב', ועוד) דהנה במסכת בבא קמא (כב, א) סובר רבי יוחנן לגבי מהות חיוביה של "אש", ש"אשו משום חציו", וביאר הנימוקי יוסף שם (דף י' מודפי הרי"ף), שאנו מחשיבים כאילו נגמר כל מעשה השריפה ברגע שהדליק, ולכן מותר להדליק נרות בערב שבת סמוך לחשיכה למרות שהם הולכים ודולקים בשבת. ואם כן, מדוע רבי יוחנן היה קובע את התענית בעשירי משום שרובו של היכל נשרף בעשירי, והרי לדעתו פעולת ההצתה היא הקובעת, ומאחר ופעולת ההצתה נעשתה בתשיעי באב, הרי שנחשב כאילו כל מעשה השריפה נגמר בתשיעי באב - תאריך ההצתה?

בספר מרפסין איגרא - ענינים (עמ' קפט - קצ) מביא בשם רבנו שליט"א בישוב הקושי הנ"ל:

גם אם כל מעשה השריפה או יריית החץ נגמר בעת תחילתו, אך ברור שהאבילות על מי שמת בגין אותו מעשה שריפה או יריה, תתחיל רק מאותו יום שהוא ימות בפועל, שאז בפועל קורה האובדן המחייב את האבילות, שהרי האבילות נמדדת לפי שעת התוצאה ולא לפי שעת המעשה.

לפי זה הוא הדין לגבי תענית ט' באב, שמהותה אבילות על החורבן, גם היא נקבעת לפי שעת התוצאה, שרובו של היכל נשרף בפועל בעשירי, ולכן אמר רבי יוחנן שהיה קובע את התענית בעשירי ולא בתשיעי [א"ה וכן הביאו בס' אמת ואמונה או' קי"ז בשם האדמו"ר מקאצק זצ"ל] ועי' בס' ימלא פי תהלתך אבילות החורבן עמ' רכ"ח מש"כ בזה רבנו.

להתעורר לחורבן

דברי חז"ל בישיבת מאור התלמוד כ"ה תמוז תש"ס לעילוי נשמת הבחור שמואל יואל בן הגאון ר' צבי גרינהויז שליט"א.

אנחנו עומדים בימי "בין המצרים". בין המצרים זה הזמן שמזכיר את כל העבר שהי' לכלל ישראל בבית המקדש.

ובאמת אין לתאר מה שאנשים בדורות הקודמים, היו שופכים דמעות כמים על החורבן, על מה שהפסידו מהחורבן. לא רק על הצרות. על הצרות יש ג"כ מה לבכות, ועל דמם כי נשפך כמים, כתוב, ועל עם ה' כי נפלו בחרב. אבל על הבית המקדש כמה שהיו שופכים את הלב, מצער, צער על שחרב בית המקדש.

בימינו, בזמן האחרון לא נרגש, למרות שצרות לא חסר, ה' ירחם, כ"כ הרבה צרות, וזה הכל תוצאה מהחורבן, כי כל זמן שהיה בית המקדש קיים, היינו מאושרים!

ובאמת אי אפשר לתאר את האושר שהיה לכלל ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים. הם ראו - שכונה - ממש. בשלש רגלים באו ליראות את פני ה' אלוקיך, והיה נסי נסים, כמו שמצינו בירושלמי (פאה פרק ג, הלכה ז) שהיתה משפחה שהיו גרים על יד גויים והגויים חשבו שכשהיהודים ילכו לעלות לרגל, הם יקחו את כל מה שיש בבית. ובסוף באה המשפחה ומצאו את הכל, לא נחסר כלום, למה? עמדו נחשים וסבבו את הבית ולא נתנו להיכנס. כאלו נסים היו, כל יהודי היה רואה נסים. וכן עשרה נסים היו במקדש, וזה היה אפילו בזמן בית שני. ובבית ראשון היה עוד יותר, ובבית שני אפילו שכבר נחסרו הרבה דברים אעפ"כ עשרה נסים היו.

וכמו כן "שמחת בית השואבה" כתוב בחז"ל מי שלא ראה שמחה זו לא ראה שמחה מימיו. וזה היה כבר בבית שני, הלל הזקן היה רוקד, וכל התלמידי חכמים, לא כל אחד היה ראוי לזה, רק החכמים הגדולים, הם היו עושים כל מיני דברים של שמחה.

וחז"ל אומרים שיונה הנביא קיבל רוח הקודש - נבואה, על ידי שמחת בית השואבה. את השמחה של בית המקדש שהיה ממלא את כל יהודי, לא רק בגלל שהיה להם טוב בגשמיות, אפי' לא אלא הרגישו את העונג הרוחני שיש בהשראת השכינה, וזה היה כ"כ שמחה לכלל ישראל, שאי אפשר בשום ציור לתאר! כמו שאי אפשר לתאר לבן אדם ציור של גן עדן. כי זה דבר רוחני כך אי אפשר לתאר איזה עונג שהיה לכלל ישראל בזמן שבית המקדש היה קיים.

ועכשיו אחרי החורבן מלבד שאנחנו כ"כ, לא מרגישים אפי' שיש כ"כ הרבה צרות, אבל לכל הפחות היו צריכים ליזכר את הבית המקדש מבחינה זו, וגם זה החושים שלנו

כאילו נסתמו, ולא מרגישים כלום. נורא ואיום! למה? כי הירידה של הדורות - הירידה הרוחנית, היא כ"כ עד שלא מרגישים שום טעם בדבר רוחני, מרגישים צרות, אבל לא מרגישים את הצרות של הרוחניות - של החורבן, של המקדש. אף אחד לא מרגיש! ובאמת כתוב בחז"ל כל שאינו מתאבל על ירושלים אינו זוכה ורואה בשמחתה. שנאמר, שישו איתה משוש כל המתאבלים עליה. כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה שמחתה ושאינו מתאבל על ירושלים אינו זוכה ורואה שמחתה.

ומה נקרא מתאבל על ירושלים. האם מספיק כמו שחז"ל אומרים שמי שאוכל בשר בתשעה באב או מי שאוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת, נקרא אינו מתאבל על ירושלים. א"כ האם בזה כבר יצאנו ידי חובה בזה, אם אחד לא אוכל בשר ולא שותה יין. וצם בתשעה באב, הוא כבר נקרא מתאבל על ירושלים? זה מספיק?!

מצינו בחז"ל הרבה יותר מזה, הגמ' אומרת בתענית (דף ל') אמר רב יהודה אמר רב. כך היה מנהגו של רבי יהודה ברבי אילעי ערב תשעה באב מביאין לו פת חריבה במלח ויושב בין תנור לכירים. [ופירש"י בין תנור לכירים - מקום מנוול שבבית] ואוכל ושותה עליה קיתון של מים ודומה כמי שמתו מוטל לפניו. כך היה רבי יהודה ברבי אילעי, זה נקרא שהוא הרגיש תשעה באב. הרגיש את החורבן!

אבל אנחנו לא רוצים לעשות מה שאנחנו לא מרגישים ככה. אם אחד יעשה את זה יהיה רק "חיקוי", זה לא יהיה אמיתי, אבל אצלו זה לא היה חיקוי, זה היה אמיתי. הוא הרגיש כמתו מוטל לפניו! והאיך היום כ"כ רחוקים אנחנו מזה.

אמנם צמים בתשעה באב, וכל אחד לא שותה יין בסעודה המפסקת, ולא אוכל בשר, ואפי' בתשעת הימים נזהרים שלא לאכול בשר, אבל סך הכל, "חסר הלב", חסר הרגשת החורבן, שנרגיש את מה שחסר לנו את הרוחניות של הבית המקדש, זה חסר מאוד!

והנה חז"ל אומרים מי שאינו מתאבל משמע שיש חיוב להתאבל, מלבד מה שיש חיוב לצום יש חיוב אבילות. "להתאבל על ירושלים", שירגיש את האבל! של חורבן בית המקדש, שירגיש את הרוחניות שחסר!

ולפי"ז האיך אנחנו מצפים לביאת המשיח. הרי אנחנו לא נזכה לזה, כי כל מי שאינו מתאבל על ירושלים לא רואה בשמחתה?! והאיך אנחנו מצפים?

ומה נאמר, הנה בענין של אבילות הרי יש שני דברים. א' הצער על העבר, והשנית הרי רוצים בזה שהבן אדם יתעורר משהו, לא יספיק לבד לבכות, לבכות לבד זה עדיין לא מטרה אם לא יצא מזה משהו. כמו שחז"ל אומרים בשבת (דף ק"ו) אחד מן האחין שמת ידאגו כל האחין. אחד מבני חבורה שמת ידאגו כל החבורה, ומה נקרא ידאג. אם לדאוג סתם, מה יהיה לו מזה, ועל כרחך הכונה שבן אדם יחפש את הדרך שהוא הלך עד עכשיו, ולראות לתקן, כי אחרת מה זה לדאוג?! האם מדאגה יהי' משהו, הרי יהי' רק צער, ומה יהי' לו מזה, ועל כרחך שבן אדם צריך לחפש דרכיו, ולתקן.

יוצא שבכל אבילות, במיוחד באבילות של ירושלים, לא התכלית רק לבכות, בודאי צריך גם לבכות, אבל צריך להיות מזה ג"כ תכלית, וצריך לדעת מה התכלית?

וא"כ הרי חז"ל אומרים (יזמא ט, ב) על מה בא החורבן, בית ראשון הי' החורבן על ביטול תורה, בית שני על שנאת חינם, יוצא שהרי חז"ל אומרים כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כאילו נחרב בימיו, אז מה שצריך, ע"כ הכונה שלא רק לבכות

לבד, אלא צריך להוציא תוצאות שיגרום שעי"ז נוכל לזכות לבנין בית המקדש, ואז נזכה לראות בשמחתה.

א"כ העיקר מה שנוגע לנו למעשה, על כרחך זה שני הדברים האלה, אמנם יש את כל התורה כולה לקיים, אבל מה שבעיקר בזמן הזה צריך לזכור, ועי"ז יהיה לנו הרבה זכויות לזכות לראות בשמחתה, עי"ז שקודם כל - בני תורה שהעיקר שלהם זה "הפה" שבפה של בן אדם הוא יכול לרכוש עולמות, כל מילה ומילה שבן אדם אומר תורה, יש לו שכר שעל זה כתוב "תלמוד תורה כנגד כולם". ואומר הגר"א (שנות אליהו פאה פ"א מ"א) שאפי' מילה אחת של תורה זה ג"כ כנגד כולם. והחפץ חיים הרי אומר שברגע אחד בן אדם יכול לדבר "מאתיים מילים", יוצא שמאתיים מילים אפשר לזכות. מאתיים זכויות שכל אחד מהם זה שוקל כנגד כולם. כל זה יכול לעשות ברגע אחד! וא"כ במשך היום כמה יכול לזכות "אוצרות מלאים" וזה מה שיש לבן אדם אפשרות לרכוש כזה רכוש גדול! ולא רק לו אלא גם לכל העולם, כי מה שיתוספו תלמידי חכמים לומדי תורה זה מכריע את כל העולם לכף זכות.

ובפרט בימים האלה, שמידת הדין מאד מתוחה, שחז"ל אומרים כל רודפיה השיגוה בין המצרים, שאז זה זמן ח"ו שיש מידת הדין, ואפי' כתוב (ש"ע ס' תקנ"א סע' יח) שאסור להרביץ לילד - אפי' מכה קטנה. למה? כי מידת הדין שולט, א"כ בזמן שיש מידת הדין שולט, מה שיש לנו לעסוק בעיקר, להתחזק מאד בלימוד התורה, דוקא בזמן הזה שזה כבר אולי במקומות אחרים חלש, אז זה הזמן שצריך מאד להתחזק בלימוד התורה, ומה שיותר יתחזק יש יותר סיכויים לכלל ישראל, כי כל הדברים האלה שבעולם, כל הצרות שיש בגויים ובין יהודים, הכל מסתובב כתוצאה מהחורבן. ועל זה התיקון הוא שיתחזקו בלימוד התורה.

וגם בדברים שבין אדם לחבירו. כי על שנאת חנם חרב בית המקדש השני, ובוזה ג"כ צריך מאד להתחזק. ולדאבונינו רואים שדוקא בזמן הזה יש מאד גירוי לשנאה של איש לרעהו ומחלוקות שנאות וכו', ובוזה צריך מאד להתחזק.

ולכן כל אחד ואחד הרי יודע שהיצר בימים האלה אומר, שכבר חם, שסוף הזמן וכו', וצריך לדעת דאדרבה כל רגע שירויח זה אושר "בלי סוף". וכל אחד יודע שאי אפשר לומר שכולם מנצלים את הזמן כמו שצריך, ויש הרבה הרבה זמן! ואפי' מי שאפשר לומר עליו שהוא לומד טוב אבל מ"מ אפשר לשפר, יש עדיין מה להשתפר, ולכן כל אחד ישתדל לנצל את הזמן עד כמה שבכחו [ולא יותר מכח] לנצל כל רגע ורגע!

וגם בענינים של בין אדם לחבירו צריך מאד מאד חיזוק. שכל אחד יראה בזמנים האלה בפרט. להתחזק בזה שלא יהיה שנאת חנם. ומה זה שנאת חנם אומר רש"י בשבת (דף ל"ב ע"ב) שאם על פי דין תורה הוא לא מחוייב לשנוא אותו זה נקרא שנאת חנם. ואפי' אחד שיש לו עליו איזה טענות. מ"מ אם על פי דין תורה אין לו דין לשנוא אותו זה נקרא שנאת חנם, ולדאבונינו מצוי מאד שבן אדם עושה משהו לחבירו, בגלל מה, בגלל דברים קטנוניים, וזה כמעט כל אחד ואחד נכשל! ובוזה יקרב את הגאולה, יקרב שנזכה לראות בשמחתה, כי מי יודע מי יזכה, הרי רק קצת אנשים יזכו לראות בשמחתה, כי כל מי שאינו מתאבל על ירושלים אינו זוכה ורואה בשמחתה. והאיך יבוא לידי ביטוי שיראה שהוא באמת רוצה לתקן את החורבן. ע"י שיתחזק בתורה יתחזק בבין אדם לחבירו. ונזכה שכל אחד ואחד יתחזק, והקב"ה יעזור שבקרוב נזכה לראות

בשמחתה. (עי' ימלא פי תהלתך אבילות החורבן עמ' רי"א - רי"ד)

בנין הבית באש

רש"י בסוכה (מא, א ד"ה אי נמי) אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבוא משמים שנאמר מקדש א' כוננו ידיך, והנה הרמב"ם (בהל' בית הבחירה) מפרש את כל מידות הבית וכו', ומשמע שזה דינים שצריכים לדעת איך לעשות, ולרש"י הרי המקדש ירד משמים.

וי"ל דהא יש מצוה לבנות את ביהמ"ק ולכן צריך לפרש את הדינים ואם ירד מקדש מהשמים ירד.

והגרי"פ בסה"מ לרס"ג (מ"ע י"ג) הקשה מהפסוקים ביחזקאל שהראו איך לעשות את תבנית הבית לעתיד, וכתב דברמב"ם הל' מלכים פי"א ה"ד כתב שיבנה ע"י מלך המשיח, (ועי' בהקדמה לפיה"מ הובא בתו"ט ריש מידות).

והנה מדאומרים בנחם כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה (עי' ב"ק ס' ב') משמע כהסוברים שירד מהשמים.

ובמדרש תנחומא כי תשא (אות יד) איתא ולעתיד אני אבנה את ביהמ"ק ותהי' מוקפת בחומת אש שנא' זכרי' ב' ט' ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש.

ובעצם הדבר מסתבר דאין הכונה שישאר אש גשמית, דאיך יוכלו לגעת בכותלי אש, וגם האם זה נקרא בנין?

ואולי המכוון שיהא לזה השגחה מיוחדת, ועי' ערוך לנר סוכה מא, א, אמנם הראוני בילקוט שמעוני זכרי' אות תקס"ט שכתוב: וכי מאחר שהאש מוקף לה מי יכול ליכנס בתוכה אבל לעתיד לבוא הצדיקים מהלכים בתוך האש כאדם שמהלך בחמה מפני הצנה והיא ערבה עליו, ואם אתה תמה בדבר זה בוא והסתכל בחנני' מישאל ועזרי' שבשעה שהשליכם נבוכדנאצר לתוך כבשן האש היו מהלכים בו כאדם שהוא מהלך בחמה מפני הצנה עי"ש, ובאמת יל"ע דהא האנשים הנזכרים היו בדרגה גבוהה מאד ומה ההוכחה לכולם, האם לעתיד כולם יהיו בדרגה זו). (אילת השחר בשלח טו, יז)

צער החורבן

הנה בזמנינו ענין האבלות על בית המקדש רפוי מאד. ואפילו שמתקיימים הדינים שקבעו חז"ל בערב תשעה באב ובתשעה באב, ונקוה שעל ידי זה אנחנו בכלל כל המתאבל על ירושלים, מכל מקום בודאי כוונת חז"ל גם להרגיש האבלות בלב, ולא רק קיום ההלכות. וזה לדאבוננו עזוב מאד וצריכים להתחזק בזה. וכפי כמה שיתחזקו יהיה יותר שייך לומר כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

ויש להבין מה שאמרו חז"ל שאינו רואה בשמחתה, וכי הכונה שלא יקום לתחיית המתים, הרי במשנה בתחילת פי"א דסנהדרין לא כתוב שאדם שמתאבל על ירושלים אינו קם לתחיית המתים?

אלא, דרגת השמחה מסתמא תהא כפי דרגת האבלות. אפילו המקיים הלכות האבלות אבל אם חסר לו בהרגשת האבלות, יחסר לו בשמחתה. צריך להצטער על מה שאי אפשר להיות גבוה ברוחניות, שאין קשר עם הקב"ה, שכל זה היה בזמן שבית המקדש היה קיים שהיו במדרגה יותר גבוהה בכל הענינים, וכמידת האבלות יזכה למידת שמחתה.

בכדי לזכות לשמחתה צריך להיות מהמתאבלים עליה. וצריכים להתחזק בדורך כלל כפי כמה שאדם גבוה ברוחניות, בתורה, ובתפילה, ויראת שמים ומידות טובות, יש לו יותר שייכות להרגיש אבילות את צער הרוחניות. וכמה שיותר מגושם אז אומר שלום עלי נפשי ומרגיש רק גשמיות. צריכים להרגיש געגועים שיהיה בית המקדש, שזה יהיה מקור השפעה לבריאה ולכל אחד קרבה להקב"ה, וכמה שיותר מתחזקים ברוחניות זה סיבה להשתייך יותר לענין של המתאבלים על ירושלים. (ימלא פי תהילתך אבילות החורבן עמ' רמב)

עניות מונעת מחלוקת

בגמרא (יומא ט, ב) כתוב שעיקר החטא, שבסיבתו נחרב בית שני היה שנאת חנם, בדרך כלל הקלקול במידות הוא כתוצאה ממה שאדם תמיד חושב שהוא צודק, דאם לא היה חושב כך לא היה מגיע להרבה דברים חלק גדול ממחלוקת, ושנאת חנם, וגאוה הוא כתוצאה ממחשבת האדם שהוא צודק.

והנה מצינו בהרבה מקומות, שכתוב דברים טובים בשבח העניים, כשחז"ל משבחים איזה דבר, בדרך כלל אין עיקר הכוונה לומר שזה דבר טוב, אלא רוצים ללמד שכך צריך להיות, אמנם כאן א"א לומר כן כי הרי המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות [וא"כ ודאי אינו מעלה להיות עני].

אלא להיות עני אין הכוונה דווקא למי שאין כסף, אלא להרגיש שאין לו שום דבר חוץ מהקב"ה, ומה שחז"ל אומרים בשבח עניות צריך להיות עני ברוח, ולהרגיש כך וכשמרגישים כך מורידים הרבה עניני מחלוקת ושנאת חנם משום שמרגיש שאין לו כלום וזה העיקר שתובעים מהאדם ומאושר מי שמגיע לזה, ובפרט בענין דשנאת חנם שגרם לחורבן ורח"ל השטן הזה עדין מרקד בינינו. (ימלא פי תהילתך אבילות החורבן עמ' ר"ח- ר"י עי"ש באריכות)

מהו שנאת חנם

שח הגרי"פ גולדוסר שליט"א שאמר לפני רבנו (אדר ב' התשס"ג) היכי דמי שנאת חנם כגון א' שעולה לתורה ומברך בהברה שלא כפי הנהוג ועושים ממנו לעג וקלס וכו', ואמר רבנו דבאופן זה אינו רק טיפש, ושנאת חנם היינו כמו שפעמים רואים ששכן מבקש לבנות סוכה בחצר לימי הסוכות ושכנו מעכב בטענות שוא שלוקח את האויר וכד', ולבסוף שרואה ששכנו אינו מסתדר בשום אופן ואין לו מקום להיות בחג, מניח לו בדוחק רב לעשות איזה סוכה צרה וקטנה בצד, וע"מ שיבנה אותה סמוך לחג ממש, ואח"כ מיד במוצאי החג דוחק בו לסתור הסוכה וכו', ובכגון זה אין כאן רק צרות עין בלבד, וכי צריך הוא את האויר, רק שאינו יכול לראות בהצלחת חבירו, וכל כל כאלו כיוצא בו מאלו המעשים, וזהו 'שנאת חנם' ישמרינו ה'. (קונטרס אעלה בתורה ס"י)

להרבות בישיבות בישראל בעקבתא דמשיחא

דברי רבנו ביסוד ישיבה בקרית ספר - שערי ציון אור לח' ניסן תשס"ג. כל אחד יודע שהזמן הזה הוא עת צרה ליעקב, שיש גזירות נוראות על ישיבות, על כל הבתי חיזוק של החרדים. על כוללים וישיבות. זה זמן שאפשר לומר עליו כמו שכתוב בפרשת שמות אצל משה רבינו כשחזר למצרים

אמרו לו מה אתה בא למצרים האם עכשיו הזמן לבא למצרים, ככה טענו אליו אבל למעשה עי"ז יצא הגאולה.

וכך אפשר לחשוב ג"כ היות ויש כאלה צרות כאלה גזירות, למנוע מלייטד ישיבות למנוע מלייטד חדרים תלמודי תורה, ישיבות כוללים, עת צרה!

אבל התשובה היא, דוקא, לא להימנע מלהרבות תורה, דוקא עכשיו בזמן כזה, למרות כל הקשיים, צריך להוסיף עוד פעלים לתורה עוד חדר, עוד ישיבה, עוד ישיבה גדולה, עוד כולל.

ובזכות זה הקב"ה יעזור, ובאמת כאן רואים שמייסדים מקום תורה, מייסדים ישיבה, למרות שיש את כל הקשיים, ובזכות זה מה שלא מתפעלים מהכל ומצפים להקב"ה, מקוים ובוטחים בו. הקב"ה יעזור שבזכות הזה באמת יזכו להרבות תורה, ויזכו להגאל במהרה גאולת עולמים.

אנחנו יודעים מה שחז"ל אומרים (סנהדרין צח, ב) מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח, יעסוק בתורה ובגמילות חסדים, וכמדומה שהחפץ חיים מדגיש (מכתבי הח"ח) שאם חז"ל אומרים את זה, זאת אומרת שאין עצה אחרת. וגם אם אחד ידמה לעצמו שיעשה דבר זה או דבר אחר, זה לא יעזור לו! אלא רק עצה אחת יש, תורה וגמילות חסדים! ובזמנים אלו, רואים בחוש, האיך שלא שייך עצה אחרת, ולא שייך להשלוח את עצמנו שיש דברים אחרים שיעזרו.

היו אנשים שחשבו שאם יש להם כסף זה יתרון, ואם יש לו כסף הוא יכול להינצל, אך זה לא מתחיל בכלל! ובדיוק להיפך, מה שיש לו זה גורם לקנאה ולשנאה, ורק עצה אחת יש "תורה וגמילות חסדים".

ודרכן של בני אדם כשהם במצב כספי קשה, הם חושבים שהדבר הראשון, היות והמצב דחוק, הם נותנים פחות צדקה, אבל האמת היא בדיוק להיפך, אם רוצים לזכות, זה רק ע"י תורה וגמילות חסדים.

מה שעושים יותר צדקה, עושים יותר חסד, וכן מה שעוסקים ומנסים יותר להציל נפשות, ועוזרים להכניס ולקרב ילדי ישראל, רק בזה אפשר לזכות.

וכמו שאתם יודעים בעצמכם, האיך שילדים שבאו מבתים שלא היו יודעים "שום דבר", וכיום הם לומדים כבר ב"ה, משניות או חומש, ויש לקוות שילדים אלו יצאו ילדי ישראל יקרים.

וכל זה אפשר להציל אפי' רק עם קצת צדקה, להציל "נשמות יהודיות", וזה דבר גדול מאד שאין לתאר ואין לשער. וזו הזכות הכי גדולה בזמן של חבלי משיח.

ויש לנו לדעת כי חבלי משיח, מתי שזה מתחיל, איננו יודעים, ומתי שזה נגמר ג"כ לא יודעים, אבל לפי האיך שרואים את המצב, זה נראה שכבר קרוב ממש לגאולה.

הגאון אומר (יהל אור משפטים קיט, ב) למה נמשלה הגאולה לאילת השחר, אילת השחר זהו הזמן שסמוך לבוקר, סוף הלילה, ומה שמתקרב יותר לבוקר נהיה יותר חשוך ויותר חשוך, וכך הוא ג"כ בחבלי לידה ככל שמתקרב יותר ללידה, נעשים היסורים יותר חזקים. ומה שיותר רצופים ויותר חזקים, יודעים שכבר עוד מעט תהי' הלידה.

צריך לדעת שאנחנו עומדים כבר מסתמא מאד מאד קרוב לגאולה, ומה שיחטפו יותר, מה שיותר! אז חוץ ממה שזה יעזור לנו להינצל מחבלי משיח זה יעזור ג"כ יותר שנזכה לגאולה.

ומי שישתדל יותר, הוא יזכה עם יותר שמחה לגאולה. ומה שישתדל פחות יזכה ג"כ פחות, והוא יהי' לעתיד לבוא מבוייש!

ממילא כל אחד יראה להתחזק, לעזור לתורה, לעזור ליראת שמים, לעזור לחסד. ומה שיעזרו יותר לתורה וחסד, הקב"ה יעזור שינצלו יותר מחבלי משיח, ויזכו לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן. (לקט דברי חיזוק)

מצמיח ישועה

בבבא בתרא (דף ע"ה) ר' יוחנן דרש על הפסוק ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח, שעתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות ומעמידן בשערי ירושלם, לגלג עליו אותו תלמיד לימים הפליגה ספינתו בים, ראה מלאכי השרת שיושבים ומנסרים אבנים טובות ומרגליות שאלם מה הם? אמרו לו שעתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלם.

לכאורה המלאכים ברגע אחד יכולים לעשות הכל, ובשביל מה הוצרכו כבר אז לנסר את האבנים, והנה הרבה פעמים כשנזכר ענין ישועה נזכר בלשון צמיחה מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה, למה נזכר בשם צמיחה הלא ישועת ד' כהרף עין אלא הישועה עצמה היא כהרף עין, אבל בכדי שתהיה ישועה אין זה פתאום הרבה פרטים ודברים מכינים את המצב של ישועה וזה הנקרא צמיחה.

ואין פלא לפי"ז אם אחרי החורבן כבר עושים כל מיני הכנות לבנין בית המקדש שנוכה לראותו בימינו במהרה כי אע"פ שיכולים לעשות ברגע אחד אבל אין זה דרך הנהגתו אלא בהכנות וכשיגיע הזמן זה יעשה כהרף עין. (ימלא פי תהלתך ח"א עמ' קפ"ב)

מנהמת כיונה

איתא בגמ' ברכות (ג, א) פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל, ושמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין האומות.

ובחידושי אגדות שואל המהרש"א למה מתחילה הגמ' כתוב שהקב"ה שואג כארי, ואח"כ כתוב שהבת קול מנהמת כיונה.

וביאר מו"ר הגרא"ל שטינמן שליט"א על פי מש"כ בספר נפש החיים (ש"ד פכ"ב) שבכל מקום שכתוב שהקב"ה שואג או בוכה, הכונה היא שמדת הדין מתוחה והדינים מתגברים אם כן בשלשת משמרות הלילה שהם זמן שינה שאין בו כמעט קיום מצוות, שכן רובא דרובא מהמצוות זמנן ביום, אזי זכרון החורבן מעורר בשמים דין וקטרוג, אבל בשעת היום יש נחת רוח לפני ה' מהתורה והמצוות שמקיימים ישראל, ואז זכרון החורבן מעורר רחמים לכן הבת קול המשמיעה את הגעגועים לבית המקדש מנהמת כיונה. (שבת ומועדים ח"ב עמ' ש"ל, וע"ע ימלא פי תהלתך ח"א עמ' ט"ז)

אנא מלכא

שח רבנו: הנה יש כאלה אשר על אף המצב האיום והנורא, הם נשארים בשלהם ולא אכפת להם מן הכלל, ועסוקים בדברים החומריים ובצורכיהם האנוכיים, והוא דומה למה שמצאנו בגמרא מועד קטן דף כ"ו ע"א אמרו ליה ליהויקים שהיה מלך ישראל כתב ירמיה ספר קינות אמר להו: מה כתיב ביה איכה ישבה בדד. אמר להו אנא מלכא ופירש רש"י ואמלכא לא כתיב כלום אמרו ליה בכה תבכה בלילה אמר להו אנא מלכא גלתה

יהודה מעוני, אנא מלכא דרכי ציון אבלות אנא מלכא. היינו על כל מה שקונן ירמיהו על צרות הכלל לא היה אכפת לו כלל והרי מלכותו לא נפגמה כלל, ומאי נפקא מינה ליה עד שאמרו לו היו צריה לראש, ופירש רש"י הנכרי ראש ולא אתה ואז אמר להו מאן אמרה כי ד' הוגה על רב פשעיה, מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש, עד כאן דברי הגמרא.

ויש ללמוד מזה דבר נורא בטבע האדם, הנה יהויקים לא היה הרשע הגדול ביותר, ואף על פי כן שמע על כל הצרות שתקפו את הכלל ולא היה נוגע ללבו עד שהודיעוהו שנפגמה מלכותו.

כעין זה נראה בתקופתנו הקשה, הנה שומעים לדאבוננו מידי יום ביומו על פיגועים, ותאונות, מחלות ופיגועי ירי אסונות קשים של הרבה הרוגים או פצועים, וגם הפציעות אינם דבר פשוט, ופעמים נשארם משותקים לכל חייהם רחמנא ליצלן, ועם כל השמועות הרעות הללו אנו מתנהגים כיהויקים כל זמן שאין זה פוגע באנא מלכא, ובחיים האישיים שלנו אין אנו מתרגשים ולוקחים ללבנו. (לקט דברי חזקוני ח"ב עמ' 22 - 24)

בכיה על שכינתא בגלותא

פעם שוחחה הרבנית שטינמן ע"ה עם ידידתה ואמרה לה בשם בעלה מרן שיבלחט"א: דורנו הוא דור של חסד יש מי שדואג ומקשיב למסכנים ולחלופים, אבל יש צעקה אחת שאותה רבים מאוד לא שומעים והיא הצעקה של "בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב' דמעות הקב"ה אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם ואוי לו לאב שבניו גלו משולחננו, מקום יש ומסתרים שמו ושם בוכה הקב"ה על החורבן שכינתא בגלותא, הלא כל הצרות שיש אומרים חז"ל הם בבחינת דיו לעבד שיהא כרבו". [ופ"א לאחר תפילת יוכ"ק בדברי שיר אמרה הרבנית שטינמן ע"ה, ראו כמה נשים בכות על צרות, לו היו מפנים את כל הבכיות והדמעות הללו על בניית בית המקדש הרי שהמשיח כבר היה כאן].

הערות בפרק הנזקין

כמה פעמים אמר רבנו שיעור בביתו ביום בת"ב בפרק הנזקין. ונביא כאן כמה הערות בדברי הגמרא מתוך מה שאמר שם (כ' צדיק כתמר יפרח)

גיטין נו, א. 'אמר הואיל והווי יתבינן ולא מחו ביה ש"מ קא ניחא להו איזיל איכול בהו קורצא בי מלכא'.

יש להבין מה שהלך למסור ולהעניש את כל כלל ישראל עבור זה שרבנן לא מיחו, משום ש"הרבנן הם כלל ישראל", ואע"פ שכמה רבנן היו שם וכי כל הת"ח בעולם היו שם, מסתמא היו שם עשרים או שלושים ת"ח, בכל זאת גם עשרים ת"ח הם כלל ישראל. שם. 'שדא גירא למזרח אתא נפל בירושלים למערב אתא נפל בירושלים לארבע רוחות השמים אתא נפל בירושלים'.

יש להבין פי' הדברים האם זרק לצד שכנגד ונפל לירושלים, והנה רש"י כתב לקסום קסם כשהיה סמוך לירושלים.

ויש להבין מהו קסם שזורקים חץ לצד זה ונופל לצד אחר, עכ"פ הרי דהי' כאן מעשה ניסים.

שם. 'א"ל לינוקא פסוק לי פסוקיך אמר ליה ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל

וגו' אמר קודשא בריך הוא בעי לחרובי ביתיה ובעי לכפורי ידיה בההוא גברא ערק ואזל ואיגייר ונפק מיניה ר"מ'.

יש להתפלא על כך שגוי הבין מחשיבות הדבר לשאול ינוקא מפסוק, ומה לגוי ולפסוק, [והנה דבר זה שהתינוק אומר הוי כעין רוה"ק, עי' סוף מגילה וברש"י שם]

שם. 'בהא דאזל ואתגייר', יש להבין מ"מ אם זה הי' רצונו של ה', למה לא עשה כן, הא ה' רצה שיחרב הבית, מ"מ אותו גוי הבין שזה אינו דבר טוב ולכך הלך ונתגייר. וכן זה דבר פלא שהגוי הבין להתגייר.

והנה לא מכל גוי יוצא ר"מ, ובעיקר הדבר שיצא ממנו ר"מ אינו נוגע לעצם הענין, ויש להבין למאי הביאה הגמ' עובדא זו.

שם. 'ושבחו רבנן לדציבי דרב חסדא כל אקלידי הוה מסר לשמעיה בר מדציבי דאמר רב חסדא אכלבא דחיטי בעי שיתין אכלבי דציבי'.

יש להבין אדרבה אמאי העצים חשובים יותר, אם צריכים כ"כ הרבה עצים עבור החיטים, הרי שהחיטים יותר חשובים.

גיטין נו ב'. 'טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה וכו', ונטל סייף וגידר את הפרוכת ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא וכסבור הרג את עצמו'.

ויש להבין לשם מה עושים נס לגוי, דאין לו כלל שכל להבין מזה כלום.

גאולה העתידה

ידיעת הקץ

אמר רבנו: הנה מחז"ל משמע שהשבטים לא ידעו את הקץ. ובמד"ר (צ"ח ב) איתא ב' בני אדם נתגלה להם הקץ וחזר ונתכסה מהם, ואלו הם יעקב ודניאל וכו'. אמנם האבודרהם (בתפילת שחרית בפירוש ובא לציון גואל) כותב, ושמעתי בשם הרא"ש שאמר כי קבלה בידו שעל תרגום פסוק ימלוך ה' לעולם וגו' יצאה בת קול ואמרה ליונתן ב"ע מי הוא זה שמגלה סתריי לבני אדם שיש בו קץ משיח, ומשמע שידע את הקץ ועי' מגילה ג, א יצתה בת קול ואמרה לו דייך מ"ט משום דאית בי' קץ משיח. ובכתובות (ק"יא א) איתא דאחד מהשבועות הקב"ה השביע את בני ישראל שלא יגלו את הקץ ופרש"י נביאים שביניהם.

וכן הגר"א בספד"צ מרמז על הקץ, ובספר תולדות הצדיק ר' זונדל מסופר פעם אחת כשאמרו עליו שהוא יודע את הקץ המרומז בביאור הגר"א שעל ספרא דצנעותא והפצירו בו שיגלה, אמר אמנם כן בהיותי פעם אחת אצל הגאון ר' אברהם בן הגר"א ודברנו הרבה על אודות ביאור הגר"א שעל ספד"צ, ראיתי בחלומי איש זקן עובר עלי בפנים של תרעומת, ולמחרתו חקרתי על תארו של הגר"א ותארוהו לי דומה ממש לדמות שראיתי בחלומי, ומזה הבנתי שאין אני ראוי גם לעיין בענין זה.

והנה הטעם שלא גלות את הקץ לכל אדם, י"ל שזה בכדי שלא יתייאשו, דיש חיוב לצפות בכל עת לביאת המשיח, ואותם שידעו את זמן הקץ, קיימו צפית לישועה בזה שהאמינו בכל רגע שיבא באותו העת. (אילת השחר ויחי מט, א)

שנת הגאולה

פ"א, אחד אמר לרבנו השנה שנת תשמ"ח פי' תשמח המשיח יבא. רבנו אמר לו, ומה היה לפני אלף שנה שגם היה שנת תשמ"ח והמשיח לא בא. (כ) צדיק כחמור יפרח) ואין זו דרכנו להתעסק בכך בכה"ג.

שמחת הגאולה של החפץ חיים

שח רבנו שליט"א: סיפר לי הרב מפוניבז' זצ"ל שהי' אצל החפץ חיים לפני נסיעתו בפעם הראשונה בשביל ישיבתו למדינת הים ג' ימים מהשכם בבוקר עד חצות הלילה ממש בבוקר עד 12 בלילה, וכל הזמן הוא דיבר רק עמו, וכל דבריו היו או על צרות כלל ישראל או בענין הגאולה העתידה וכאשר הי' מדבר מצרות הכלל הי' בוכה בדמעות ממש טפין גסין של דמעות, וביטא אז: 'טרערן וויא באבעס' וכשהי' מדבר מהגאולה צהלו פניו מרוב שמחה, ואנחנו מדברים כמעט כל יום מהגאולה אבל בלי שום רושם וכן מהצרות ר"ל, אבל אצלו מה שדיבר הוא הי' אז חי ומרגיש ממש. (ימלא פי תהלתך ה"א עמ' ק"ל) [א"ה, ושמענו ממקורות נאמנים שהרב מפוניבז' זצ"ל מסר לרבנו דברים נסתרים מהשיחה המופלאה של החפץ חיים, וכמוס הוא אצלו].

מלחמת גוג ומגוג

בתרגום בשה"ש (פ"ח פסו' ד) איתא (מתורגם ללשה"ק) 'אמר מלך המשיח משביע אני עליכם עמי בית ישראל מה זה אתם מתגרים בעמי הארץ לצאת מן הגלות ומה זה אתם מורדין בחילות גוג ומגוג, המתינו מעט מזער עד שיכלו העמים שעלו לעשות מלחמה בירושלים

ואחר כך יזכור לכם רבון העולם אהבת הצדיקים ויהיה רצון מלפניו לגאול אתכם'.
ואמר רבנו, עמי הארץ המוזכרים כאן הם כל אומות העולם, והטענה על ישראל היא מדוע אתם מנסים לעלות בחומה ועל ידי כך רוצים אתם לדחוק את הקץ וכדברי הגמרא בכתובות קיא, א.

ושאל הרב הלל קופרמן שליט"א את רבנו שליט"א וכי מה רוצים מכלל ישראל שכאשר יגיעו חילות גוג ומגוג יישבו בשקט ויקבלו אותם בשלום עליכם ולא יעשו כלום להגנתם, האם אנו מצווים להניח להם להרוג אותנו כרצונם.

וענה לו רבנו שליט"א: וכי מה יעזור אם כן ינסו להתנגד, האם כשהיטלר ימ"ש עלה לשלטון ועשה מה שעשה האם עזר לכלל ישראל כשניסו להתמרד לא זו הדרך וגם כאן אומר התרגום שכשיגיע גוג ומגוג אל תתגררו בו, אלא מה כן לעשות תשובה תפילה וצדקה, וה' הטוב יעשה הטוב בעיניו עד הגאולה השלימה עכ"ל. (הללי נפשי שיר השירים שם)

עליה רוחנית בזמן הגאולה

שח רבנו: אמרתי בימים האחרונים ואינני יודע אם זה נכון, הנה במצרים כלל ישראל היו במצב מאד ירוד ובכל זאת בקריעת ים סוף הם הגיעו למדרגה של נבואה ואע"פ שזה הי' חד פעמי ואח"כ הם ירדו אבל בכל זאת הגיעו לנבואה, והאיך זה אפשרי, אלא כשהקב"ה רוצה הוא מרומם את האדם מאשפה עד לנבואה, וגם אצלנו הקב"ה יעשה ככה אע"פ שעכשיו אנחנו מאד ירודים אבל כשיבוא המשיח כולנו נעלה.

אמנם רק מי שראוי לראות את המשיח מי שראוי לזכות למשיח ואז נהי' גדולים מאד, וכעת אנחנו קטנים מאד, מאד ירודים הלואי שהקב"ה יעזור, ואינני יודע אם נהי' נביאים אבל אם נהי' גוטע יידען, יהודים טובים, זה גם טוב, וזה מה שצריך להתחזק לדעת שהכל מה'. (לקט דברי חיזוק ח"ב עמ' 65)

פרה אדומה

אמרו לרבנו שבבלגיה יש אנשים שמומחים לעשות בגנטיקה פרה בכל הצבעים, וגם בצבע אדום, ויכולים לגרום שתולד פרה אדומה.

ואמר רבנו שאין סיבה שהיא לא תהיה כשרה. אמנם הסברא הפשוטה שבעת הגאולה יזמן הקב"ה ותולד פרה אדומה בשעה הנצרכת לה, אבל כאן רואים שכבר עכשיו יש פרה מוכנה ומוזמנת לגאולה. (מזקנים אתבונן ח"ג)

הציפיה של מרן הגרי"ז

סיפר רבנו על מרן הגרי"ז שרוב התפילות היה מתפלל בביתו ולבית הכנסת היה מגיע רק פעמים אחדות בשנה, והיה מתפלל בקול ברור כל מילה ומילה, והיה מאריך בברכת אבות, ובמיוחד היה מאריך באמירת תיבות אלו של 'ומביא גואל לבני בניהם' וחזר על זה כמה פעמים, ואולי זה הי' לחזק את עצמו באמונה בבית המשיח. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' רט"ז)

אולי המשיח הגיע

מספרים שפעם שהה החפץ חיים במקום רחוק משוב ואמר: שצריך ללכת לעיר אולי המשיח כבר הגיע. (צדיק כתמר יפרח עמ' קמא) [וראה בס' ימלא פי תהלתך עניני תורה עמ' קע]

זמן שיחרב העולם

בגמ' בע"ז ט, א איתא דרק שש אלפי שנים קיים העולם, אמנם בפיוט של שבת קודם שבועות [והובא המדרש הזה באו"ז בהקדמה אות א' ב' סימן כ"א] כי עתיד עולם להיחרב פעמיים אחת בדור המבול, ואחת בששת אלפים וצ"ג שנים? וי"ל דאין זה סתירה לגמ' אלא דבגמ' הזכירו רק את האלפים ולא מנו את מספר השנים הפחותים מאלף. (אילת השחר נח ח, כב)

הבכי מול ההרי האלפים

בעת ביקור רבנו בצרפת בשנת תשס"ב, כשהלך עם מקרוביו ברחובות אקסעלבען, ולפתע ראו את הרי האלפים הצרפתיים, החל רבנו לבכות. כששאלו אותו לסיבת הבכי, השיב בהאי לישנא: כתוב (ישעיה נב, ז) "מה נאוו על ההרים רגלי מבשר". ולכאורה יותר נכון היה לומר 'מה נאוו רגלי מבשר על ההרים', ולא לקפוץ מ'מה נאוו' ל'אל ההרים'.

והשיב נמצאנו למדים שה'מה נאוו' מתייחס גם לה'הרים', דהיינו שהקב"ה יבחר בהרים יפים - כמו האלפים - כדי לשלוח עליהם את המבשר בבוא היום גדול ההוא. ומתחילת יצירתם ניבראו הרים אלו ביופיים, כדי לשלוח עליהם את המבשר. או, הוסיף, שיופיים מתבטא בכך שעליהם יתגלה המבשר. לכן, כשהלכנו כאן וראיתי את האלפים, נזכרתי בביאת המשיח, ובכיתי, כי תארו לכם, שברגע זה יתגלה המבשר על ההרים הללו שממולנו, ויבשר לתושבי צרפת והסביבה על בואו של מלך המשיח, כמה נתבייש אז... שלא עשינו דינו את רצון קוננו. (עלינו לשבח שמות עמ' קכ"ח. וע"ע בימלא פי תהלתך אמונה עמ' חס"ח)

לימוד סדר קדשים

אברך בן עליה נכנס בחול המועד עם בנו לרבנו, ורבנו שהכיר אותו אמר לו: אתה כהן עליך להתחיל ללמוד עם בנך קדשים שיהיה מוכן לעבודת המקדש! וכמו כן לאברך שנכנס אליו בשאלה האם לפתוח כולל לכהנים ללמוד קדשים להלכה למעשה. עודד אותו רבנו מאוד לענין, והוסיף אבל למה רק כהנים, כולם צריכים לדעת קדשים. (המוסר שבאירועי התקופה עמ' כ"ו)

ולירושלים עירך ברחמים תשוב

אמר רבנו: בסנהדרין (צח, א) מבואר שהגאולה העתידה יכולה להיות בשני אופנים זכו אחישנה לא זכו בעתה, ובשם הגרי"ז זצ"ל אומרים שכל הצרות וחבלי משיח שכתוב זה רק באופן של גאולת בעתה אבל באופן של אחישנה זה יכול להיות בלי שום צרות, וכן אמר שאפי' אם תוקדם הגאולה בזמן מועט ע"י אחישנה זה יכול למנוע הרבה צרות. והנה לפי"ז כשאומרים ולירושלים עירך ברחמים תשוב נמצא דמתפללים רק על גאולה של בעתה דבזה צריך רחמים, אבל באופן שיהא אחישנה לא יהיו כל הצרות וחבלי משיח. ואולי אפשר לומר דעצם זה שתבוא הגאולה באופן של אחישנה זה רחמים ועל זה מבקשים ברחמים תשוב שתבוא הגאולה באחישנה ואז לא יהי צרות ומ"מ הלשון ברחמים תשוב משמע דהבקשה דעצם התשוב יהא ברחמים ולהנ"ל אם הבקשה שיהא באופן של אחישנה הי' צ"ל שע"י רחמים נזכה שתשוב באחישנה. (ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמ' רמ"ד)

'ותחזינה עיננו'

יל"ע האם הבקשה היא על ראייה גשמית בעין, או המכוון בעיקר בשנוכה להיות בבוא הגאולה, וגם בסומא שייך בקשה בלשון זה.

והנה בסנהדרין (צח, ב) אמר עולא ייתי [-משיח] ולא איחמיני' וכן אמר רבה, וצ"ב האם אמוראים אלו לא התפללו ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים שרוצים לזכות לראות את הגאולה, וי"ל שהם התפללו לזכות לגאולה באופן של אחישנה דאז לא יהיו צרות [וכמש"נ לעיל שם בברכת ולירושלים עירך] והיינו ותחזינה עיננו בשובך לציון "ברחמים", ולא סתם בשובך לציון, ומה שאמרו ייתי ולא איחמיני', כוונתם היתה על גאולה באופן של "בעתה", שאינם יכולים לסבול את הצרות שיהיו אז, ומ"מ עדיין צ"ב דבפשטות הבקשה משמע שמתפללים על כל גאולה שתבוא, ולא דוקא על גאולת "בעתה". (ימלא פי תהלתך עיונים תפילה עמ' רנ"א)

כבוד שמים

שח רבנו: מצינו דבר פלא. חז"ל אומרים בכמה מקומות לעולם ירוץ אדם לקראת מלכי ישראל ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפי' לקראת מלכי עכו"ם שאם יזכה יבחין, ופרש"י בברכות (דף נ"ח א) שאם יזכה לעוה"ב ויראה בכבוד מלך המשיח יראה במה יתר כבוד נוטלי שכר מצות יותר ממה שהי' כבוד האומות בעוה"ז.

והיינו שיראה את החילוק בין הגדולה של מלך המשיח לסתם מלכי עכו"ם. ומשמע שלצאת לקראת מלכי ישראל הי' פשוט שצריך שהרי חייבים לכבד את המלך. ורק במלכי עכו"ם שזה לא מפני כבודו בזה הטעם הוא מפני שאם יזכה לימי מלך המשיח ויראה את הכבוד והגדולה של מלך המשיח, יראה את החילוק הגדול.

והנה בברכות (דף י"ט ב) מבואר שזה מצוה, ומביאה הגמ' עד כדי כך שהיו מדלגין ע"ג ארונות, והיינו שהכהנים היו מדלגים על ארונות של מתים כדי לראות מלכים. ומפרשת הגמ' שהי' שם רק איסור טומאה דרבנן, וזה נדחה בשביל לראות מלך ואפי' מלך עכו"ם. וכל זה הוא כדי שאם יזכה יבחין, היות ויכול להיות שיזכה להיות בימות המשיח. ויראה את הגדולה של כלל ישראל ושל מלך המשיח. מחמת זה יש לו עכשיו כבר מצוה ללכת. וראוי בשביל זה אפי' לדחות איסור טומאה דרבנן.

ולכאו' באמת לא מובן כ"כ מה מוסיף במה שיראה עכשיו בכבוד מלכים, הרי גם בלי זה כשיבוא משיח אם יזכה לראות את מלך המשיח, ממילא יראה את הגדולה של משיח ושל כלל ישראל, ומה התועלת לרוץ עכשיו?

אלא שאם לא יראה עכשיו לא יבין כ"כ את ההבדל. ואף שיראה את הגדולה של כלל ישראל, ויראה איזו שמחה וכל טוב שיהי' לכלל ישראל, בכל זאת זה לא מספיק. כי הוא לא ירגיש כ"כ עד כמה הוא ההפרש.

והרי גם אם יזכה אמנם יכול להיות שיזכה מיד, אך יכול להיות שיזכה רק לאחר שנים, ואולי אפי' רק בסוף ימיו יזכה, ויכול גם להיות ח"ו שבכלל לא יזכה. ובכל זאת היות ושייך שפעם יזכה לראות את מלך המשיח ויראה את הגדולה של כלל ישראל, ואז לא תהי' לו את ההערכה הנכונה עד כמה הוא ההבדל העצום בין כבוד מלכים של עכשיו לכבוד מלך המשיח. בשביל זה יש כבר מצוה לרוץ. ודוחה אפי' איסור טומאה, אמנם לא דאורי' אבל איסור דרבנן זה דוחה.

ומה יהי' לו מכל זה?

הבנה עמוקה יותר והשגה יותר מרוממת כשיראה בכבוד שיש לכלל ישראל. שזה נוגע לכבוד שמים. כי כבוד כלל ישראל וכבוד מלך המשיח זה הרי כבוד שמים. ואם יזכה לראות את זה תהי' לו הרגשה יותר חזקה והבנה יותר חזקה בענין. ובשביל זה כדאי שירופ עכשיו, אפי' שיש כמה ספיקות אם יזכה לכך. כי כל אלו שרצו בימי חז"ל לראות מלכי ישראל עדיין לא זכו. [ולדאבונינו זה כבר קרוב לאלפיים שנה ועדיין לא זכינו לזה] ואם יזכה, הרי אז בלא"ה יראה את הגדולה של כלל ישראל, רק שלא ידע להעריך וללמוד את העומק וההבנה של החילוק בין כבוד מלך המשיח לכבוד שאר מלכים. וכדאי לדחות בשביל זה אפי' איסור דרבנן, וזוהי מצוה! (ימלא פי תהלתך עניני ציבור עמ' י"ז, ועוד)

ביאת המשיח

הוי עובדא שדיברו כמה מחשובי הכולל דפונוביז שליט"א עם רבנו שליט"א על כך, שמרן הגרא"מ שך זצוק"ל נמנע כל השנים מלדבר בשיחותיו על עניני האמונה בביאת המשיח, למרות שמרבה לדבר על אמונה, והוא מדבר על יציאת מצרים ושכר ועונש, ובעיקר על אמונה פשוטה שהוא בורא ומהוה הכל, ואומר על כך שיחות לרוב, ואילו לענין האמונה בביאת המשיח והציפיה לישועה, לא הקדיש מעולם שיחה על כך, ונמנע מלומר שיחות ודרשות ציבוריות על כך, ובגלל זה תמיד משתמשים בזה מתנגדיו, ומאשימים אותו שבעוד שהם כל הזמן מדברים על צפיה למשיח וכו', ואילו בבית מדרשנו אין דיבורים על כך. וענה להם רבנו שליט"א כי הדיבורים לרבים בעניינים אלו, כשהשומעים הם אנשים שטחיים, ובעיקר אנשים ונשים שאינם בעומק הענינים, כבר הביאו למכשולות גדולים, ומזה צמח הדמיונות של הרבה יהודים על אתחתלא דגאולה בהקמת מדינה רח"ל, ועל ציונות בכלל, שכל זה הוא מתסביכים שנתפסים על אמרות ושיחות בנושאים אלו של משיח וגאולה, וגם כל ענין המשיחיות, נתפס אצלם מרוב דיבורים בענין, שממילא נתפסים לשטויות, מאחר וא"א לדבר על כך היום בדרשות בעלמא בלא עומק ולימוד אמיתי של הנושאים. ולכן מרן הגרא"מ זצוק"ל נוקט בדרך, שעדיף לשתוק בענין זה, מלדבר ברבים ללא תועלת עם הרבה נזקים וסיכונים, ואמר מרן שליט"א, שמהשיחות על אמונה בשכר ועונש מעולם לא יצא מכשול, ולא מהשיחות על יציאת מצרים, ועל אמונה בבורא עולם, וככל שמרבים לדבר על כך, ממילא מבינים ואפשר לקלוט הדיבורים הפשוטים על ימות המשיח, וזה מביא יותר מהכל לצפיה לישועה, שבזה יתגלה כבוד מלכותו.

והוסיף רבנו שליט"א כי לדעתו, הדרך הנכונה הוא ללמד את הברכות בשמו"ע ושאר תפילות, שעוסקים בענין של צפייה לישועה, ומתוך לימוד הדברים יבואו להשריש בתוך הלבבות, וישימו לב יותר למה שאנו מבקשים שלש פעמים ביום בתפילה לגאולה השלימה בב"א.

המעשה הנ"ל אירע בחורף תשנ"ב, כאשר מרן הגרא"מ זצוק"ל פנה למרן רבנו שליט"א, וביקש ממנו כי מרגיש שאינו יכול לעמוד לבדו במלחמה נגד דעות לא טובות שמתפשטים וכו', ופנה למרן שליט"א שיודע הוא, שהוא היחיד הנקי שבדור, ולכן דבריו נשמעים, ובפרט שכל האברכים יודעים שאינו מדבר על אנשים בסתם, וק"ו בדברים שיכולים להביא למחלוקת, ולכן אם הוא ידבר, אזי יהיה לזה השפעה גדולה, ויקל מעליו את כל המשא.

ומרן שליט"א אמר שהוא מסכים לדבר, אבל הוא אף פעם לא ביקש שיתנו לו לדבר, ורק אם אברכים מהכולל יבקשו הוא ידבר, וכן עשו.

ומסר רבנו שליט"א שיחה בכולל פוניבז' ב"ז שבט בענין זה של חובת הציפיה לישועה האמיתית, שנתפרסמה ברבים, באופן נכבד באותו זמן מע"ג העיתון ובקונטרסים רבים (וחזר ונדפס בספר "ימלא פי תהלתך" עניני אמונה עמוד תס"ד) וכשהלכו לפרסם שיחה זו בעיתון, ישבו העורכים לדון אם רבנו שליט"א מה להכניס לעיתון, ומה לא, כיון שעיתון זה להמון העם. והגרמ"מ שך זי"ע הביע קורת רוח מרובה עד מאד על שניאות רבנו שליט"א להשמיע דבר ד' ברמה, ולהבהיר את דעת התורה הצרופה. ושלה לו ברכת ישר כוח על כך.

ונביא כאן חלק מהשיחה.

כל הענינים הנוגעים לתורה לאמונה וליראת שמים צריכים חיזוק תמידי, וכל מה שנוגע לרוחניות צריך חיזוק ובפרט בתקופה שיש בה השפעה לרעה על ענינים אלו.

ידוע שהרמב"ם בפי' המשנה למס' סנהדרין פרק חלק סידר את עיקרי האמונה ויסודי הדת כ"ג עיקרים אשר אחד מהם הוא האמונה בגאולה השלימה וז"ל שם: היסוד השנים עשר ימות המשיח והוא להאמין ולאמת שיבוא ולא יחשב שמתאחר, אם יתמהמה חכה לו ולא ישים לו זמן ולא יעשה לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו, וחכמים אומרים סנהדרין (צ"ב) תיפח רוחן של מחשבי קיצין, ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממש רבנו ע"ה עד מלאכי ע"ה ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים וכבר אמרו חז"ל שבת (לא, א) שאחת השאלות שישאל האדם בשעה שיכניסוהו לדין היא צפית לישועה.

והכוונה בזה הוא לישועה הכללית האמיתית, ואף שהענין הזה כולל גם את הציפיה לישועה פרטית בכל דבר, אך העיקר הוא הישועה הכללית ואליה חייבים אנו לצפות.

בכל הדורות היתה הציפיה לגאולה האמיתית בקרב כלל ישראל באופן חזק מאוד ובאמונה טהורה, אלא שבמשך הדורות היו גם תקופות שהגיעו עד כדי מצב הפוך והיו גם זמנים שמתוך רצון לגאולה יצאו לתרבות רעה, ואף היו כאלה שיצאו לשמד רח"ל והדבר צריך ביאור איך זאת הגיעו עד כדי כך מתוך הרצון לגאולה הלא שומר מצוה לא ידע דבר רע (קהלת ח, ה) ובאבות פ"ד מ"ב שנינו שמצוה גוררת מצוה וכו' ששכר מצוה מצוה ואם כן כיצד ארע כזאת שיהודים אשר היו חפצים מצוה של ציפיה הגיעו מצבים וגרמו בכמה דורות?

והביאור הוא: שבאמת אותם אנשים לא היה רצונם ושיאפתם לגאולה בתורת מצוה של ציפית לישועה, אלא רק מכח הרצון שלהם להשתחרר מן הצרות ולצאת מן הגלות, שכן כאשר נמצא האדם במצב קשה הרי הוא מתאמץ לצאת מן המצב ההוא, ואף אומות העולם נוהגים כן והם מעמידים בראשם מנהיג אשר יוציאם לחירות, ואין זה אלא שכך הוא רצון האדם שיהיה לו טוב אך לא זו היא הציפיה האמיתית המחוייבת מדין צפית לישועה של י"ג עיקרי האמונה.

הבורא העולם ברא את בני האדם עם כוחות שונים, וישנם בני אדם אשר הבורא יתברך נטע בהם כוחות גדולים ומיוחדים כמו כח השפעה ושכנוע, אלו הן תכונות שהאדם קיבל מהבורא כדי שישתמש בהן כראוי, אעפ"כ רוב אין בני האדם משתמשים לטובה

בכוחותיהם ורק מעטים הם המשתמשים כראוי בכוחות שקבלו משמים, וכאשר משתמשים בהם שלא כראוי גורמים הם לחורבן רח"ל, וכך היה בכל הדורות שהיו בעם אנשים שקבלו נוחות ותכונות שכאלו והשתמשו בהם בצורה בלתי נכונה ושלא כראוי, ומה שאדם פשוט לא היה בכוחו לשכנע את הבריות ולמושכם אחריו יכלו האנשים הללו להשפיע ולשכנע בעזרת הכוחות הגדולם שהיו מנת חלקם.

כך היה בדורות רבים ואף בתקופת התנאים היה כן, שאז באותו הזמן קם אחד וסבר שהוא המשיח וטעו בו חכמי דורו ואפילו ר' עקיבא טעה בו ואיתא בסנהדרין (צג, ב) בר כוזיבא מלך תרתין שניין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח, אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין כמבואר שם לעיל מיניה שנאמר במשיח והריחו ביראת ד' (ישעיה יא, ג) ופירש רבא שהמשיח צריך שיהא מורח ודאין דהיינו שהוא מריח באדם ושופט ויודע מי החייב אבל לא שישפוט על פי מראה עיניו, ומשמע אזניו ניחזי אנן אי מורח ודאין נבדוק אנחנו אם בר כוזיבא יש בו המדה הזו שהוא יכול לשפוט על פי הריח, כיון דחזיהו דלא מורח ודאין קטלוהו כיון שראו שאינו מורח ודאין הרגוהו.

ויש להבין מפני מה הרגוהו בית דין הלא על עוון כזה לא מצינו שהטילה התורה חיוב מיתה?

אלא צריך לומר שהיות ומכח מעשיו של זה עלול לצאת חרבן בישראל, לפיכך הרגוהו שהרי בית דין מכים ועונשים שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה כל שהשעה צריכה לכך ואפילו לחייב מיתה יש להם כח זה כמבואר ביבמות (צ, ב).

גם היום הזה שאנו נמצאים בתקופה שיש בה רפיון בעיקר הזה של אמונה, הרי שהדבר צריך חיזוק והצורך והתועלת בחיזוק כפול הוא.

מצד אחד הלא כבר ידוע מה שאומרים בשם רבי ישראל סלנטר זצ"ל שאם הפרוש שבוינא מתחזק בלימוד התורה הרי הוא משפיע על המלומד בפריו שלא יצא לשמד, וכך הענין שלפנינו אם ישנה אפשרות שיהיו אנשים שיפלו כל כך באמונתם הרי כל כמה שאנו נתחזק באמונה האמיתית נגרום בכך שהאחרים לא יטעו, ויפלו ומצד שני יש צורך בחיזוק הזה שמכיון שיש אנשים שטועים ונופלים הרי זה בהכרח משפיע גם על החזקים שאמונתם תחלש אם לא תתחזקו כנגדו, ולכן אינו מן התימה שיש צורך לחזק את העיקר הזה של ציפיה לגאולה שהוא מן י"ג עיקרי האמונה שכן ע"י החיזוק נמנע נפילה מאחרים, וגם אנו לא נתחלש באמונה מכח נפילתם של האחרים. (ימלא פי

תהלתך אמונה עמ' תס"ד ואילך)